

Міністерство освіти і науки України
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
Філологічний факультет
Кафедра історії української літератури

**Художнє осмислення боротьби УПА за незалежність України
(на основі тетралогії Романа Іваничука «Вогненні стовпи» та роману
Василя Шкляра «Троща»)**

Дипломна робота

Рівень вищої освіти – другий (магістерський)

Виконала:
студентка 6 курсу, 601 групи
спеціальності «Середня освіта (українська
мова та література)»
Денис Тетяна Ігорівна
Керівник: к. філол. н., асист. Меленчук О. В.

Рецензент _____

До захисту допущено:

Протокол засідання кафедри №

Від « » 2021 р.

зав. кафедри доц. Мальцев В. С.

Чернівці – 2021

План

Вступ.....	3
Розділ I. Літературно-критичний дискурс творчих біографій Романа Іваничука та Василя Шкляра.....	8
1.1. Стан і проблеми вивчення творчості письменників.....	8
1.2. Літературно-критичне осмислення художніх творів про УПА («Вогненні стовпи» Р. Іваничука та «Троща» В. Шкляра).....	24
1.3. Авторська концепція України у творах романістів.....	30
Розділ II. Художні особливості тетралогії «Вогненні стовпи» та роману «Троща»: зіставно-типологічний аспект.....	36
2.1. Композиційно-сюжетні особливості тетралогії Романа Іваничука та роману Василя Шкляра.....	36
2.2. Концептуалізація образів-персонажів у романах «Вогненні стовпи» та «Троща».....	48
2.3. Символіка романів «Троща» та «Вогненні стовпи».....	61
2.4. Мова творів.....	66
Розділ III. Особливості вивчення творчості Романа Іваничука та Василя Шкляра у школі.....	72
Висновки.....	79
Список використаної літератури.....	84

ВСТУП

Актуальність теми. Історична література вже давно користується авторитетом у молодого покоління. Це і не дивно, адже як альтернатива у художній формі відтворюються події минулого, відображається менталітет нації, розвиток народу і всі життєві перипетії. Саме тому читачі всіх вікових категорій полюбляють таку лектуру, яка дозволяє краще дізнатися про своє давнє походження та історію предків.

Українська історична проза бере витoki із давніх давен – «Повісті минулих літ», «Галицько-Волинського літопису», літописів С. Величка, Самовидця, Г. Граб'янки.

Автори художньої прози XIX – XX століть намагалися показати велич свого рідного народу, традиції та історичні проблеми (повісті та оповідання А. Лотоцького, А. Кащенко, Ю. Опільського, І. Филипчика, О. Назарука, А. Чайковського). Проблеми історії висвітлювали у своїх художніх полотнах Н. Королева, Б. Лепкий.

У часи СРСР художні твори на національну тематику суворо заборонялися, а їх автори зазнавали моральних та фізичних цькувань. Переважати мали інтернаціональні мотиви, а головним героєм міг бути тільки представник більшовицької ідеології. Окремі письменники змушені були коритися владі, щоб вижити, натомість більшість літераторів не могли змиритися з фальсифікацією історичного минулого української держави. Це, зокрема, П. Загребельний, Ю. Мушкетик, І. Кочерга, які спиралися на філософічність та інтелектуальність. Саме такий тип мислення притаманний Романові Іваничуку. Письменник розумів, що писати правду в умовах тоталітаризму не можна, але писати неправду він не міг і не хотів.

З-поміж творців вітчизняної прози помітно вирізняється доробок Романа Іваничука. Прийшовши у літературний світ, автор писав на теми життя галичан (збірки новел «Прут несе кручу» 1958; «Не рубайте ясенів», «Під склепінням храму» 1961; «Тополина заметіль» 1965). Пізніше митець

звертається до історичного минулого України і намагається знайти взаємозв'язок із сучасними подіями. Недаремно Романа Іваничука називають майстром історичного роману.

Вершинним твором у доробку творця стала тетралогія «Вогненні стовпи», який побачив світ у 2002 році. Це перший твір у незалежній Україні, у якому переосмислюється героїчна історія Української повстанської армії, розкривається ідеологія тоталітарної системи радянських правителів.

Багато дослідників зацікавилися романом Р. Іваничука, а саме його жанровими особливостями. Окремі праці, присвячені дослідженню роману «Вогненні стовпи», належать І. Андрусяку, М. Ільницькому, З. Гаєцькому, С. Жилі, А. Сковронек, І. Роздольській та іншим.

Героїчне минуле України описував і Василь Шкляр у своїх історичних романах («Маруся», «Чорний ворон», «Елементал»).

Найдовершенішим твором у письменницькій спадщині В. Шкляра є роман «Троща», який був опублікований у 2018 році. У своєму творі автор зображує часи боротьби ОУН-УПА за незалежність України. Письменник засуджує тиранію радянської системи управління. Роман «Троща» привернув увагу багатьох науковців, а саме його художньо-стильові особливості. Окремі праці, присвячені роману, належать: О. Хом'як, Г. Садовій, В. Пономаренко, Я. Поліщуку, Н. Матюхіній та іншим.

Роман Іваничук та Василь Шкляр – сучасні письменники, які у своїх історичних романах одні із перших показали усю правду часів існування Української повстанської армії. Радянська цензура забороняла писати про історичне минуле українського народу. Тому мало хто знав про події 40-50-х рр. ХХ ст. Зробивши ворогами народу упівців і їх ватажків, тоталітарна влада насаджувала людям неправдиві судження. Р. Іваничук та В. Шкляр розвінчали всі міфи про бандерівців і розкрили справжнє обличчя тодішньої політичної системи.

Нині дедалі частіше письменники звертаються до подій 40-50-х рр. ХХ ст., оскільки соціально-політичне та культурне життя в Україні в повоєнні

роки мало надзвичайно суперечливий характер. Занурення письменниками в історичні факти, відтворення об'єктивної картини дійсності, створення художніх образів, прототипами яких є реальні постаті, загалом художні тексти допомагають краще зрозуміти ту епоху, проїнятися її духом. З огляду на малодослідженість у сучасному українському літературознавстві історичних творів, існує потреба у вдумливому їх прочитанні, детальному аналізі та глибшому осмисленні.

Десять років збройно-політичної боротьби УПА з найбільшими силами світу: сім років боротьби проти більшовицької Москви та її гнобителів, що велася в умовах мирної стабілізації після закінчення великої війни у Європі, та охоплювала не тільки значну частину території України, а й сусідніх держав, із застосуванням ворогом жахливих методів винищування, яких історія людства досі не знала.

Тернистий і героїчний шлях пройшли воїни ОУН-УПА в боротьбі за волю і незалежність України проти ворогів з різних таборів. Частина із них полягла в боях на теренах рідного краю проти коричневих фашистських і червоних окупантів, а також проти польських шовіністів.

Героїчна боротьба ОУН-УПА за незалежну українську державу і досі залишається для багатьох українців «темною» сторінкою у нашій історії. Попри чисельні публікації, що з'явилися в останні роки, в масовій свідомості продовжує жити насаджений десятиліттями фальшу і брехні міф про ОУН.

Потребує уваги й художня література про боротьбу повстанців. Твори учасників підпілля подають яскраві картини збройної боротьби, дозволяють краще зрозуміти душу борців-патріотів, несуть величезний виховний потенціал.

Вагомим внеском в українську літературу можна вважати факт появи в Україні поетичних антологій про збройну боротьбу ОУН-УПА, збірок віршів поетів-повстанців М. Боеслава, Б. Бори, М. Кушніра, П. Василенка,

повстанського фольклору, прозових та драматичних творів. Чимало публікацій з'явилося в останні роки і в періодичних виданнях.

Зважаючи на це, творчість бійців УПА стає об'єктом літературознавчого аналізу. Із числа дослідників, хто чи не вперше спробував не тільки охарактеризувати поезію українського резистансу, а й здійснити глибокий аналіз творчих здобутків окремих авторів, стали П. Драгомирецький, І. Пилипів, Т. Салига, Н. Миронець. Активно продовжили вивчати повстанський фольклор та поетичну спадщину очевидців й учасників карколомних подій 40-50-х рр. ХХ ст. І. Немченко, І. Роздольський, зокрема фольклорній спадщині упівців присвятили свої дослідження О. Кузьменко, Г. Дем'ян, Є. Луньо. Також привертають увагу ґрунтовні студії Д. Донцова, Ю. Русова, П. Слобожанського, Л. Полтави.

Художня спадщина про визвольну боротьбу ОУН-УПА представлена різножанровими творами: поезією, прозою, драматургією. Не менш цінними є мемуарні джерела – щоденники та спогади очевидців подій. Щоправда, кількість прозових та драматичних творів значно поступається поетичним. Нині дедалі частіше письменники звертаються до подій 40-50-х рр. ХХ ст., оскільки соціально-політичне та культурне життя в Україні в повоєнні роки мало надзвичайно суперечливий характер. Занурення письменниками в історичні факти, відтворення об'єктивної картини дійсності, створення художніх образів, прототипами яких є реальні постаті, загалом художні тексти допомагають краще зрозуміти ту епоху, проїнятися її духом. З огляду на малодослідженість в сучасному українському літературознавстві теми УПА на сторінках художніх творів, існує потреба у вдумливому їх прочитанні, детальному аналізі та глибшому осмисленні.

З огляду на це, **метою** нашого дослідження є з'ясування художніх особливостей романів «Вогненні стовпи» Романа Іваничука та «Троща» Василя Шкляра, художнє осмислення боротьби УПА за незалежність України.

Відповідно до мети формулюються такі **завдання**:

- дослідити творчість Романа Іваничука та Василя Шкляра;
- простежити жанрово-тематичне розмаїття прози письменників;
- розглянути історичну романістику авторів;
- проаналізувати романи «Вогненні стовпи» Романа Іваничука, «Троща» Василя Шкляра (ідеологія, тематика, проблематика, поетика тощо) та виявити між ними спільні та відмінні риси.

Об'єктом дослідження є романи «Вогненні стовпи» Романа Іваничука та «Троща» Василя Шкляра.

Предмет дослідження – історична тематика у творчості Романа Іваничука та Василя Шкляра.

Наукова методологія. Для написання магістерської роботи було використано компаративний метод, описовий, узагальнення, аналіз і синтез.

Наукова новизна роботи полягає у залученні широкого, раніше недоступного масовому читачеві фактичного матеріалу, аналізові проблематики історичних творів Романа Іваничука та Василя Шкляра.

Апробація результатів магістерського дослідження здійснена у формі виголошення доповідей на студентських наукових конференціях Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (2020, 2021) та публікацій наукових тез у збірнику матеріалів конференції.

Практичне значення. Пропонований матеріал може бути використаний для проведення оглядових лекцій у школах, технікумах, вузах, розробок тематичних уроків.

Структура роботи. Магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списку використаної літератури. Загальний обсяг роботи – 89 сторінок.

Розділ I

Літературно-критичний дискурс творчих біографій Романа Іваничука та Василя Шкляра

1.1. Стан і проблеми вивчення творчості письменників

Роман Іваничук – видатна постать української літератури, майстер історичного роману. Проживши 87 років, письменник залишив нам велику за обсягом прозову спадщину.

Роман Іваничук свідок тих подій, про які писав, а це дало змогу зобразити правдиво нашу історію. Автор у своїх творах уміло описує історичні часи та реалії, зображує рідну Україну, а майбутнє бачить лише в незалежності та свободі.

Світ історичних романів Іваничука – це світ народної історії, героїзм, боротьба, безконечна дорога у вічному часі. Це доля народу, сповнена трагізму, боротьби за свою державу.

Роман Іваничук народився 27 травня 1929 року в селі Трач Івано-Франківської області в сім'ї вчителя. Батько-вчитель Романа мав велику бібліотеку, тому хлопчик з дитинства багато читав. Навчався в селі у початковій школі, пізніше в Коломийській гімназії. Вступив за бажанням батька на геологічний факультет Львівського університету, який згодом покинув через любов до філології.

Навчання тривало недовго, бо через небажання вступати до комсомолу на нього було написано донос і в 1949 році Романа Іваничука відрахували з університету за «антирадянську діяльність»: «Двадцятирічного Іваничука виключають із університету за погляди й висловлювання. Хоч учительський син добре знав чим може обернутися його відвертість, однак не вберігся: йому оголосили анафему – такому не місце серед студентства Львівського державного університету. «Вовчий білет» дав йому підстави сподіватися, що це початок гіршого. А тут його розпинателі з університету довідалися ще таку обставину: рідний брат студента Іваничук Євген був в УПА й відбуває за те покарання... А ще слід урахувати, що Роман Іваничук і релігійні свята

святкує і дозволяє собі націоналістичні вислови... – з такою мотивацією і викинули його за борт університетського корабля», – так писав Михайло Слабошпицький [56].

Три роки Роман Іваничук перебував на військовій службі в Азербайджані, після чого знову поновився в університеті. Після закінчення навчання працював вчителем української мови та літератури у селищі Щирець, не покидаючи творчої праці.

У 1960 році вступив до лав Спілки письменників України. У цьому допоміг йому письменник Михайло Яцків. Також захоплювався творчістю письменників – Василя Стефаника, Михайла Коцюбинського та Ірини Вільде – «Нанашки», як називав сам автор.

Починав писати з малої прози. Перша його новела «Доктор Бровко» дебютувала у 1954 році у журналі «Жовтень». А вже у 1958 році вийшла друком перша збірка новел «Прут несе кригу».

У 1968 році вийшов його роман «Мальви» (первісна назва «Яничари»), за який письменник зазнав жорстокої критики.

Письменник є автором багатьох новел, повістей: «Місто», «На перевалі», «Сьоме небо», «Зупинись, подорожній!» та ін. Але найбільшу славу він отримав за історичні романи: «Мальви», «Черлене вино», «Манускрипт з вулиці Руської», «Вода з каменю», «Четвертий вимір», «Журавлиний крик», «Орда», «Вогненні стовпи».

Влада намагалася будь-яким чином прихилити письменника на свій бік та він не зламався, не відступився від національної ідеї, не зрадив свого народу.

За своє життя Р. Іваничук був нагороджений багатьма преміями та нагородами, зокрема став лауреатом Державної премії УРСР ім. Т. Г. Шевченка (1985), Літературної премії ім. А. Головка (1979), орденом Трудового Червоного Прапора, був делегатом на Генеральній Асамблеї ООН.

Роман Іваничук мав однодумців, друзів, з якими міг поділитися своїми злетами і падіннями: Ніною Бугул, Романом Безпалко. У своїх спогадах письменник зізнається: «Було б фальшиво стверджувати нині, що ми тільки

те й робили, що боролись і страждали. Ми були життєлюбамі і брали в долі те, що вдавалося взяти: ми дружили і закохувалися, ніколи не скиглили, нашими супутниками були сміх, жарти, самоіронія, сарказм і оптимізм. Кожен з нас, зрештою вірив, що на міських ратушах і на бані Верховної Ради України доконче будуть колись майоріти наші національні прапори, – без цієї віри я не написав би й рядка. Та хто міг сподіватися, що це станеться за нашого життя!» [22]. Яскрава і неординарна постать Романа Іваничука привертає увагу багатьох вчених, зокрема колеги з Львівського університету досліджують творчу спадщину письменника. Приміром, Володимир Мельник досліджував проблему манкуртизму і зрадництва в осмисленні Р. Іваничука. Професор Ярослав Гарасим морально-філософські основи, жанрову амплітуду та стилістичні риси творчості Романа Іваничука.

Цікавився творчістю Р. Іваничука і професор Микола Ільницький. Разом вони працювали двадцять років. Першу збірку письменника «Прут несе кригу» вчений назвав «передбаченням вибуху літератури». М. Ільницький розмірковував над багатьма проблемами, які порушував у своїх романах Р. Іваничук: естетичними, політичними, етичними.

Також Миколі Ільницькому належить ґрунтовна літературно-критична праця «Містерія Йорданської ночі», в якій викладено основні роздуми над трилогією «Вогненні стовпи».

Досліджували життєвий і творчий шлях Р. Іваничука – Михайло Слабошпицький «Мисль не повинна вмерти (штрихи до портрета Романа Іваничука), І. Яремчук «... Але найбільша з них – любов», Стефанія Андрусів «Уміти розмовляти з читачем: Роздуми над творами Романа Іваничука».

Над структурною моделлю творів Р. Іваничука роздумували І. Кульчицький, І. Ліхнякевич, Н. Лотоцька, В. Бурчєня, С. Підпригора та інші.

Мовознавчою проблематикою творів Р. Іваничука займалися такі дослідники: Л. Пустоцвіт, Л. Голоюх, В. Буда, Г. Городиловська та інші.

Багато дослідників цікавилися жанровою специфікою творів Р. Іваничука. Композиційний, жанровий і стильовий аналіз творів письменника, виокремлюючи короткі етюди, близькі до поезій у прозі, і новели з розгорнутим сюжетом здійснює М. Мольнар. Прикметно, І. Дорошенко поділяє твори малої прози Р. Іваничука на три групи:

- 1) романтично піднесені твори, близькі до поезій у прозі;
- 2) новели з внутрішнім психологічним сюжетом;
- 3) реалістичні оповідки.

На думку М. Мольнара, М. Родька, Д. Павличка, твори Романа Іваничука вирізняються щирим ліризмом. Цей ліризм яскраво помітний у розповідях від першої особи.

Загалом художні твори Романа Іваничука відрізняються задушевністю, простотою та ясністю викладу думок. Кожен роман, ніби айсберг, який таїть у собі вагомий і таємничий підтекст. Символічна наповненість зачаровує читача, уводить у роздуми. Також його твори мають і морально-етичну настанову, які вчать молоде покоління духовних цінностей.

Р. Федорів звернув увагу на міфологічний світ творів Р. Іваничука і присвятив цій темі книгу «Танець Чугайстра». Химерність авторського бачення Р. Іваничука дослідник пояснює тим, що письменник надихався містичністю рідного гуцульського краю.

Велика заслуга Р. Іваничука в тому, що він може один день описати так, як цілісні художні картини життя. Його пильне око помічає порухи душі кожного героя. Навіть у змалюванні звичайних побутових речей звучить щемлива поетична нотка.

Анатолій Погрібний зауважує серйозну ваду Іваничукових творів – конфліктофобію. У новелах письменника не акцентується на тих чи тих подіях, а сказано, що конкретно сталося з героями, тому поводяться вони так, а не інакше. А. Погрібний вважає, що ця риса вказує на молодосвідченість автора. Тому більшість конфліктів залишаються на периферії і їх важко знайти у тексті.

М. Слабошпицький зауважив, що попри те, що Р. Іваничук виріс на творах В. Стефаніка і М. Коцюбинського, досягти їхнього рівня йому не вдалося. Кращий талант письменник показав в історичних повістях та романах. Але вже в перших новелах автора вирізняється визначальна риса західноукраїнської літератури – відображення психології селян, утвердження нового життя рідного краю. Критика хвалила молодого літератора за ліризм та душевність новелістики.

З-поміж українських письменників, творчих яких мала вплив на становлення світоглядних засад, Р. Іваничук називає Е. М. Ремарка та А. Франса.

Можемо простежити вплив Франсових текстів на творчість Р. Іваничука: просвітянство, національна ідея, європеїзм. Також запозичив у А. Франса романіст і притчевість викладу.

З-поміж українських письменників-шістдесятників Р. Іваничук згадує Н. Бічую і Гр. Тютюнника, стверджує, що саме вони допомогли знайти самого себе.

На відміну від Гр. Тютюнника Р. Іваничук менше звертає увагу на соціологізм. Письменник зосереджується на духовному бутті, не залучаючи штучних ситуацій, його цікавила не лише психологія людини, а й психологія ситуації.

З А. Головком чи А. Тесленком тексти Р. Іваничука поєднує розмовний стиль оповіді, народнопоетична образність.

Як і більшість шістдесятників, Роман Іваничук часто використовує образ оповідача, застосовуючи прийом сповідальності (новели «Бузьків вогонь», «Доктор Бровко» та ін.). З-поміж новел письменника можемо виокремити такі, як: твір у творі («Розплата»), твори з невиразною фабулою («Мить краси»), твори з сну («Новорічний келих за щастя»), твори з часовою двоплановістю зображення («Зелений гомін»). Через деякий час ці риси помітні і в романістиці письменника. Найбільша схожість новелістики письменника з творами Н. Бічу, В. Шевчук, Ю. Щербак та Є. Гуцал.

Дослідниця Г.Гримчич виділяє два типи творів Романа Іваничука: фабульний і безфабульний. Такий підхід підтримали і Ю. Мушкетик, В. Захарченко, Гр. Тютюнник, В. Дрозд, Є. Гуцало. Р. Іваничук схилився більше до безфабульного типу.

Роман Іваничук відомий не лише як прозаїк, а й проявив себе як критик. Це полеміка з опонентами, оцінка чужих текстів та цікава інтерпретація власних творів.

Новели та романи Р. Іваничука, розміщені в хронологічній послідовності, які можна об'єднувати в цикли.

Як творець малої форми, Р. Іваничук має схильність до філософичності. Тому в центрі його творів постає не авантюра, а морально-етична проблема. Також письменник схильний використовувати такі художні засоби характеротворення малої прози як внутрішній монолог, внутрішній діалог, ретроспектива, портрет тощо.

Як уже зазначалося, основний метод прози Р. Іваничука – прийом індивідуалізації – диспут. У полеміці письменник нібито перевіряє своїх героїв, як вони будуть діяти далі. Такий принцип яскраво простежується в історичному романі «Четвертий вимір».

Так Роман Іваничук від новелістики перейшов до історичного роману. Початком нового етапу творчості стала трилогія «Край битого шляху», ще недосконало вивершена у художньому плані. Але тут є вже чимало рис, які наявні і в пізніших романах: символізація реалістичного матеріалу, театралізація, патетика у словах героїв, натяк на міфологізм.

У романі «Черлене вино» наявна нова риса, наслідувана в інших творах – два виміри часу: сюжетний час і час народної історії. Це створює циклічність і часову безперервність.

Персонаж в Р. Іваничука здебільшого вигаданий, індивідуальний – це не лише соціально-класовий тип, а й особистість.

Багато героїв у новелах Р. Іваничука – це діти («Тиша», «Феномени», «На порозі», «Кому пахне земля»). Про своє дитинство, сповнене цікавих подій,

автор згадує у новелах («Зелений гомін», «Бузьків вогонь», «Смерть Довбуша»).

У таких «дитячих» творах дитина зображена у переломній ситуації. Це і перше кохання, проблемні стосунки з батьками та інше.

Яскраві і жіночі образи у творах Р. Іваничука, які прагнуть щирого і вічного кохання. Автор вважає, що саме любов пояснює всі наші вчинки і його героїні заради неї готові на самопожертву.

Особливе місце серед персонажів Іваничукових творів займає герой-інтелігент. Кохання – це життєве випробування, на тлі якого виховується і проявляється молодий інтелігент. Ним може бути і письменник, і кінорежисер, і сценарист, і державний діяч. Їх всіх поєднує пошук себе у світі, духовна роздвоєність і муки совісті.

Використовує автор мотив зради, гріха, повернення блудного сина, провини. Найяскравіше це простежується в романах «Мальви», «Місто», «Четвертий вимір». Письменник прирівнює зраду до християнського гріха – це явище досить поширене в суспільстві.

Р. Іваничук використовує у своїй прозі і образ хати – як знак часу, епохи, з іншого боку – в центрі постає традиційна українська культура, сільський світ із складним комплексом почуттів. Важливими також є образи землі, природи. Можемо провести паралель із творами О. Довженка, особливо із «Землею» та «Поемою про море». Природа у Р. Іваничука так, як і в О. Довженка, олюднюється, є початком життя, дорогоцінним скарбом людського буття.

Звертається письменник і до образу дороги: «... я ще не бачив у жодній дорозі розварених подруж; того оптимізму, який опановує людиною в поїздках, ніхто й ніколи не міг ще викресати в собі: сама дорожня обстановка й мандрівні люди спонукають тебе до життєрадісності» [26, с. 31], «...мандрівка – то виховування в собі іншої людини, набагато досконалішої» [26, с. 32]. У творах Р. Іваничука дорога об'єднує людей і сприяє їхній самореалізації («В дорозі», «Морські етюди», «Байкал»).

Місце дії більшості творів прозаїка – це українське прикарпатське село. Є деякі новели, у яких немає чіткого визначеного місця дії. Це можуть бути роздуми героя, внутрішній монолог або спогади минулого.

Твори Романа Іваничука ритмічно побудовані за допомогою наскрізних деталей часових зміщень. Художня деталь посідає вагоме місце серед художніх засобів. Письменник часто поєднує художню деталь із символом. Іноді деталь стає відома із заголовка твору: « Плюшевий медведик», «Бузьків вогонь» тощо.

Чільне місце посідають у творах морально-етичні конфлікти. Якщо навіть на початку твору спостерігається зовнішній конфлікт, то у розв'язці персонажі осмислюють суть проблеми і це вже обертається у внутрішню душевну колізію.

Кожен роман Р. Іваничука має фольклорний елемент – наскрізний пісенний мотив. Пісня звучить з уст героїв як передчуття радості, і як передвісник біди.

Романи письменника можна назвати романами-випробування, адже герої на своєму життєвому шляху долають важкі випробовування долі, щоб досягти бажаного, дуже часто жертвують навіть власним життям.

У творах автора немає випадкових персонажів, кожен виконує відведену йому роль. Можна виокремити декілька типів персонажів: персонаж-антипод, персонаж-«дзеркало», персонаж-продовження.

Художні твори Романа Іваничука через призму минулого відбивають сучасні події. Тому основною метою письменника було показати історію України від XV до XX століть, осучаснити її і зробити доступною для модерного читача. Для цього автор виконував клопітку роботу у відборі не тільки історичного, а й мовного матеріалів: «...перед тим як розпочати працю над своїм твором, я немов мисливець, обдарований чутливим нюхом, вирушаю у мандрівку поміж стелажі. Уважно приглядаюсь до корінців книг, шукаючи потрібної, як правило, не знаходжу, і навіть серджуся, бо ж добре пам'ятаю, що стояла вона ось тутечки та чомусь перейшла місце, немов

набридла їй моя опіка. Та знайдена книга давала зрозуміти, що якась інша може стати цікавішою й потрібною у той момент» [27]. Кожне слово у тексті виконує важливу роль, адже передає уявлення про конкретну історичну добу, конкретну територію.

З упевненістю можна констатувати, що Роман Іваничук майстерно використовує різні стилі, щоб надати своїм творам майстерності, синтезуючи науковий, публіцистичний, художній, офіційно-діловий, конфесійний, розмовний, епістолярний та ораторський. Ця «суміш» дозволяє письменнику створити атмосферу достовірності подій у творах.

Р. Іваничук використовує різні види лексики відповідно до стилю вживання. Але ці лексеми органічно вплітаються у тканину тексту й не обтяжують сприймання читача. Така здатність показує обізнаність письменника з різними галузями науки. Отож, в творах романіста наявна філософська, фінансово-економічна, правнича, літературознавча, математична, фізична, хімічна, біологічна, музична лексика. Використання такої лексики виконує інформативну роль, тобто номінації, а також слугує як стилістичний засіб.

В історичних оповіданнях та романах Роман Іваничук використовує архаїзми та історизми, до речі, останні складає військова лексика: прем'єр-майор, підпоручник, паж, статс-секретар, джура, вахмістр, обер-аудитор, поліцмейстер, фельдмаршал. Багато історизмів використовує автор на позначення одягу: каптан, каптур, сурдут, панча, жабо, ліврея тощо. Трапляється менша кількість архаїзмів: верства, вакації, спудей, пашпорт. Кількість архаїзмів збільшується у документах та цитатах.

Як вже згадувалося, твори Р. Іваничука зображають сільське життя, тому в них наявні діалектизми. Звичайно, автор менше «зловживає» такими словами, ніж Василь Стефаник чи Марко Черемшина. Використання діалектів сприяє передачі місцевого колориту та достовірності викладу. Це здебільшого така лексика: файно, ватра, рискаль, флюяра, пугар, мой, фірман, постерунок, бузьок, фоса тощо.

Полюбляє автор вживати і метафори. Серед них особливе місце займають авторські новотвори.

Яскраві ознаки публіцистичного стилю виражені у використанні різної суспільно-політичної лексики.

Роман Іваничук у своїх творах уміло зображує великі часові рамки. Це він робить за допомогою поєднання взаємопереплетених хроносистем. Час у романах письменника розірваний. Автор зіставляє минуле із сучасним. Це дає йому змогу описати цілі епохи.

Щодо літературного напрямку, можемо простежити, що письменник не так представляє модерну традицію, а є виразником класичної літератури. Сучасній літературі він закидає все те, чого уникав у своїх творах: «літературні ерзаци, сліпе калькування з відомих, проте в сучасній Європі вже застарілих матриць» [26]. Але з-поміж сучасних письменників вирізняє і прихильно відгукується про В. Медведя, Ю. Андруховича, С. Процюка. Така позиція Р. Іваничука нагадує молодого І. Франка.

Загалом історичній прозі Романа Іваничука властива гостросюжетність, жанрова різноманітність, поєднання художньої фантастики з національним фольклором.

Історія в романах Р. Іваничука – величезний у часі простір людського існування, об'єднаний в один великий роман про рідний край і народ. Найбільшим досягненням і завершенням цього циклу є роман «Вогненні стовпи» – про героїчну боротьбу Української Повстанської Армії.

Неординарною особистістю виступає і Василь Шкляр – один із найвідоміших сучасних українських письменників, «батько українського бестселера». Народився письменник 10 червня 1951 року в селі Ганжалівка на Черкащині. Закінчивши початкову школу, вступив на філологічний факультет Київського університету. На другому курсі В. Шкляра ледь не відрахували з університету. Щоб продовжити навчання, Василь Миколайович тимчасово переїхав у Вірменію, щоб навчатися за обміном у Єреванському університеті. Після навчання В. Шкляр працював у

Центральному державному історичному архіві. Пізніше займався журналістською діяльністю у видавництві «Ранок» та «Дніпро». У 1990-і рр. став прес-секретарем Української республіканської партії, а також заступником голови Національної спілки письменників.

В. Шкляр удостоєний багатьох літературних премій, а саме: володар гран-прі Всеукраїнських конкурсів на кращий роман «Золотий бабай» та «Коронація слова», лауреат премій «Спіраль століть», «Золоте перо», «Айстра» та ін.

З 1967 року, ще з школи Василько почав друкувати свої твори. Здійснив видання таких прозових книг: «Перший сніг» (1976), «Живиця» (1982), «Черешня в житті» (1983), а також романи «Праліс» (1986), «Ностальгія» (1989), «Ключ» (1999), «Елементал» (2001), «Кров кажана» (2003), «Залишинець» (2009) та ін.

За все своє життя Василь Шкляр не прийняв жодної грошової винагороди, у 2011 році навіть відмовився від Шевченківської премії. Своє рішення в листі до президента аргументував так: «Моя пропозиція, пане президент, ніяк не стосується Вас особисто, але поки при владі є Дмитро Табачник, я не зможу прийняти премію» [59].

На початку 2000-х років у душі письменника боролися дві особистості – Шкляр-письменник і Шкляр-політик. І все-таки переміг Шкляр-письменник: «Я, мабуть, таки не пішов би до парламенту, бо це ж треба поставити хрест на своїй писанині. А для мене нічого цікавішого за неї немає. І я не проміняю цієї пані не те що на депутатське крісло, а навіть на трон диктатора» [5].

Василь Миколайович Шкляр та його твори сьогодні у центрі уваги критиків, літературознавців, журналістів. Журнали «Книжник-Review», «Україна молода», «Дзеркало тижня», «Літературна Україна», «Газета по-українськи», відомі сайти «Літакцент», «Gazeta.ua» беруть інтерв'ю у письменника. Критичні статті на твори В. Шкляра з'являються у журналах: «Слово і час», «Українська мова і література у середніх школах, гімназіях,

ліцях та колегіумах», «Дивослово», «Сучасність», «Українська мова та література», «Березіль». Найбільшу увагу дослідників привертають романи «Ключ», «Елементал», «Чорний Ворон», «Маруся», «Троща». Про критику своїх творів В.Шкляр відгукується так: «Були закиди критиків, яких не сприймаю. Не люблю про себе читати, та й нема коли, але мені переказують...» [6].

Творчість В. Шкляра досліджували багато науковців, зокрема Р. Харчук, А. Новиков, Л. Старовойт, Н. Крижанівська, К. Поліщук, М. Карасьова та ін. Дослідники визначили проблематику, художні особливості творів романіста, але ґрунтовного та системного аналізу досі не зроблено.

Вважають, що В. Шкляр продовжив традиції вальтерскотівської манери у своїх історичних романах. Це простежується у таких творах, як «Маруся», «Чорний Ворон», «Троща», де поєднуються історична і любовна лінії, реальні та вигадані персонажі.

Віталій Пономаренко вважає, що у романах В. Шкляра «Чорний Ворон» та «Маруся» «співіснують усталені елементи жанру історичного роману (історична основа, єдність життєвої правди та художнього домислу, наявність історичної та любовної сюжетних ліній), риси роману «зв'язку часів» (синкретизм віддалених часових пластів, актуалізація ідеї єдності минулого і сучасного, концепт історичної пам'яті, циклічність), а також ознаки масової та індивідуально філософської літератур» [47].

Індивідуальна манера В. Шкляра сформувалася внаслідок взаємодії різних стильових напрямів, зокрема, неоромантизму з неореалізмом, де всі вчинки та дії персонажів відрефлексовані та вмотивовані. Автор поєднує історичний факт з художнім вимислом, тим самим звертає увагу читачів до духовних запитів зображуваної епохи.

Найбільший здобуток письменника полягає в знайденні межі між документальними свідченнями та актуальною мовою сучасної популярної літератури, що в сюжетно напруженій формі показує історичне минуле

України. Письменник серед документальних свідчень відбирає ще досі невідомі читачам події, викладає їх на сторінки своїх романів і реципієнт по-новому прочитує всю суть української історії.

В. Шкляр вдало поєднав історичну достовірність, психологізм із авантюрно-пригодницькою формою викладу та гостросюжетністю, чим надав своїм романам статусу бестселерів.

Ганна Кривопишина у статті «Часопросторові характеристики сюжетів романів В. Шкляра «Ключ» та «Елементал» аналізує особливості хронотопу романів письменника та називає його майстром у побудові сюжету. Дослідниця наголошує, що: «Сюжети обох романів відзначаються напруженістю й гостротою, але міра напруженості й гостроти, принаймні за «зовнішнім» родієвим сюжетом не однакова» [34, с.74].

Тому одна з найхарактерніших особливостей історичної романістики В. Шкляра – гострота та напруженість сюжету. Щоб спіймати читача у сіті, автор вводить у кожен свій роман цю напруженість.

Можемо виділити в романах В. Шкляра два часи: історичний, тобто зображення певних епох суспільства, та авантурний – художній час та авторський вимисел.

Роман «Ключ» можна віднести до авантурного часу, через те, що у ньому розгортається сюжетний клубок у відриві від історичної деталізації.

Беручи до уваги авантурний час у творчості В. Шкляра виділяємо сюжетотворчі мотиви: «мотив втрати – здобування, зустрічі – розлуки, впізнавання – не впізнавання, пошуку – знахідки, зради – виправдання».

Ярослав Голобородько, досліджуючи жанр роману «Елементал», – роман всежанровий, тобто включає в себе риси детективу, бойовика, психологізму, еротики, детективної стилізації, стаючи пригодницьким та шпигунським романом, розрахованим на сучасний тип «читача-поглинача, який конче потребує художніх ефектів, спецфектів і надефектів» [10, с.78-79].

Літературознавець критикує В. Шкляра через його «масовізм», копіювання західних зразків, створення стереотипного героя, а не оригінального.

В іншій статті Я. Голобородька «Епігматика. Гостросюжетність. Інфернальність» зосереджується на стилі, мові та символах, сюжеті, а також досліджує причини популярності романістики В. Шкляра. У цій статті дослідник вихваляє письменника за його режисерські вміння, за вправність побудови динамічного сюжету, за містичність та філософічність.

У статті «Що таке український бестселер?» у журналі «Слово і Час» Володимир Панченко виокремлює три риси, характерних для бестселера:

- «1. Літературне достоїнство твору.
2. Урахування психології і смаків масового читача.
3. Промція «проштовхування твору» [41, с.41].

Вагомою ознакою бестселера є популярність. В. Панченко вважає, що на популярність українських книжок, особливо впливає масовий фактор.

В. Шкляр вміє «тримати» читача від першої сторінки твору до останньої. У романах наявний сильний герой, що протиставляється «слабким» персонажам більшості українського письменства (наприклад, Григорій Многогрішний із роману І. Багряного «Тигролови»).

Олександр Яровий каже, що тільки В. Шкляру вдалося створити український бестселер, через особливий стиль, який найбільше вражає сучасних читачів. В. Шкляр зайняв золоту середину між важким стилем Оксани Забужко та примітивним стилем Андрія Кокотюхи.

О. Стадніченко у своїй статті «Роман Василя Шкляра «Чорний Ворон»: історична та художня правда» високо оцінює роман письменника, зосереджує увагу на специфічні особливості твору поміж українських історичних романів. Вона доводить, що твір «Чорний Ворон» можна вважати художньо-документальним романом, через те, що В. Шкляр зібрав багато інформації, щоб створити художньо-історичний витвір мистецтва.

Книги В. Шкляра різні. Це можна пояснити тим, що написані вони через великі проміжки часу. Окрім історичних романів, письменник видав ще й дитячу книгу «Песик Гав, Соловейко, джміль і два жолуді», написану двома мовами: українською та англійською.

Цікавою рисою творчості В. Шкляра є використання мотиву зради. Це простежується у таких творах, як «Чорний Ворон», «Маруся», «Троща».

Використовуючи мотив зради, В. Шкляр поділив своїх персонажів на дві групи – протигоністів (герої-патріоти) та антагоністи (більшовики, зрадники, чекісти, сексоти). Наприклад, у романі «Чорний Ворон» Куземко зрадив свій народ, закохавшись у дівчину з боку ворогів. Тому А. Новиков порівнює його із Андрієм з повісті М. Гоголя «Тарас Бульба», бо він також «до нестями закохався у красуню з ворожого табору» [40, с.22-23].

У романі «Маруся» одним із зрадників виступає Іван Шуренок, який вбиває отамана Олексу Соколовського. Через зрадництво помирають і брати Олекси – Дмитро і Василь.

У романі «Троща» зрадником виступає Стодоля, який з лав УПА перейшов на бік червоних.

Якщо говорити про літературну традицію у творчості В. Шкляра, то варто зазначити, що його романи увібрали в себе багато рис класичного роману, оскільки романіст зазнав впливу з боку класиків української белетристики. Про це Василь Миколайович говорить: «Був тоді під сильним впливом Григора Тютюнника. Наслідувати великих письменників – добра школа» [6].

Новаторство В. Шкляра полягає в тому, що він вдосконалив старі традиції, віднайшов власний стиль і власні шляхи його вираження.

Ідіостиль В. Шкляра доволі своєрідний і не повністю вписується в постмодернізм. Можливо тому, що становлення письменника відбувалося в радянські часи.

Твори В. Шкляра цікавлять як досвідченого читача, літературознавця, так і пересічну особистість. У літературному просторі письменник постає як

визначний майстер бестселерів. Він у своїй творчості піднімає національні та загальнолюдські проблеми, створює динамічний сюжет, тому цілком належить до письменників елітарної літератури.

Роман Іваничук та Василь Шкляр – дві непересічні постаті в українській літературі. Обидва письменники тяжіють до жанру історичних романів. Роман Іваничук – майстер історичного роману, Василь Шкляр – майстер українського історичного бестселера.

Василь Шкляр, як і Роман Іваничук виховувалися під впливом світових класиків-романістів. Наслідували вони творчість Григора Тютюнника. З його новел письменники черпають глибокий психологізм. Зображуючи персонажів, митці вдаються до психоаналізу. Кожному вчинку героя є детальні пояснення.

На сторінках творів письменників постають яскраві жіночі образи, де жінка виступає сильною особистістю, яка прагне будь-що здобути волю і знайти справжнє кохання.

Вдаються романісти до використання мотиву зради у своїх творах («Вогненні стовпи», «Мальви», «Четвертий вимір» Р. Іваничука; «Троцца», «Ключ», «Маруся» В. Шкляра).

Твори Романа Іваничука і Василя Шкляра нагадують нам авантюрно-пригодницький фільм. Вони уміють «тримати» читача від першої сторінки і до останньої, тобто переважає гостросюжетність та напруженість.

Становлення обох письменників припало на буремні часи панування радянської влади, що неабияк позначилося на творчості митців. За допомогою історичних романів Роман Іваничук та Василь Шкляр прагнули показати правдиве минуле України. Роман Іваничук, на відміну від В. Шкляра, створює широкі за хронотопом полотна. Тому його романи можна об'єднати в один великий цикл, або в роман-епопею, де зображуються події від XV до XX століття. Це ми не можемо простежити у творчості Василя Шкляра. Отже, українська література подарувала нам двох геніальних

письменників – Романа Іваничука і Василя Шкляра, які у своїй романістиці показали читачам історичне минуле свого народу.

1.2. Літературно-критичне осмислення художніх творів про УПА

(«Вогненні стовпи» Р. Іваничука та «Троща» В. Шкляра)

Серед творів повстанської літератури проза є найменш дослідженою. Спочатку це були невеличкі оповідання, що друкувалися в упівській періодиці, а пізніше ці твори стали визначними шедеврами про героїчність ОУН-УПА. Сьогодні прозові тексти представлені іменами таких авторів, як: Г. Бердо, М. Гай, Ф. Дудка, У. Самчука, С. Любомирецького, Л. Потапова, Л. Сеника, М. Боеслава та багатьох інших. Прозові мініатюри, кіноповісті, оповідання, повісті, нариси, романи – все це складає жанрову різноманітність повстанської художньої спадщини. Твори є доступними та зрозумілими для будь-яких вікових груп.

Перші твори, написані учасниками подій 1940-1950-х рр., є найпалкішими і найщирішими відгуками про пережите. Багато текстів підписували псевдонімами, адже називати справжні імена було небезпечно. Головною темою у підпільній літературі стає зображення жахливої дійсності війни, під час якої гине багато ні в чому не винних людей. Твори насичені закликами до боротьби та жагою помсти за життя рідних та близьких.

Важливу роль відіграють мініатюри М. Гай «Люди підпілля», які вийшли в Україні 1950 року. Збірка охоплює всю територію України і описує події Другої світової війни і повоєнних років, тобто період боротьби українського підпілля проти німецьких нацистів та московських більшовиків. У книзі зібрано твори різних жанрів та авторів, які були активними учасниками підпілля, членами ОУН і вояками УПА. Герої цих творів – це люди, які походять з різних суспільних верств і з різних куточків України. Все це дає широку картину визвольно-революційної боротьби українського народу і підкреслює мужність і нескореність нації.

Про тетралогію Романа Іваничука «Вогненні стовпи», попри популярність роману написано не так багато. Пропонуємо огляд матеріалів сучасних дослідників, які стосуються оцінки й аналізу твору.

У «Слові від автора» Р. Іваничук про свою працю над романом висловився так: «Довго не брався я за цю працю: чи то остерігався, щоб не вразити ще живих учасників визвольних змагань одробиною неправди, яка б могла б вкратися у твір, або ж навпаки – гіркою правдою, котру сьогодні так цнотливо і, зрештою, легковажно заслоняють романтичним флером надто завзяті патріоти...» [23, с. 504]. Автор обережно підходить до почуттів читача. Він стверджує, що у творі гірка неправда переплітається з художнім вимислом. Р. Іваничук вперше доволі правдиво змальовує реальну дійсність без стереотипів і без усталених радянських штампів, тому написання такого історичного роману є спробою «художнього осмислення драматичної історії останніх наших збройних змагань за незалежність» [23, с. 504].

Микола Дубина стверджує, коли Р. Іваничук працював над романом, у нього виникли певні труднощі у сюжетотворенні: «Твір не скрізь читається легко, заважають великі періоди вив'язки складних речень, дещо рихлувата композиція» [16, с. 2].

Деякі вчені вважають тетралогію Р. Іваничука «Вогненні стовпи» складним романом, насиченим різними елементами, традиціями, стилями, зокрема, такої думки дотримувалася І. Яремчук, яка у статті «...Але найбільша з них любов» писала: «Це історично-філософський твір з елементами автобіографізму, еротизму, містики, публіцистизму, пригодницького, політичного, химерного роману, генетично споріднений із попередньою традицією – далекою і близькою, лицарським середньовічним, ренесансним зразками західноєвропейського письменства, а також романістикою І. Франка» [62, с. 54]. Тобто маємо багатоплановий, складний роман із багатьма сюжетними лініями, різними історіями із життя реальних осіб. І щоб донести до читача історичну правду, письменник використовує різні засоби, способи для викладу своїх думок.

Привертає увагу дослідників жанрова система роману «Вогненні стовпи», адже маємо поєднання роману-прелюду, роману-легенди, роману-притчі та роману-реквієму в одному цілісному творі. Найбільш ґрунтовний аналіз жанрового розмаїття у тетралогії здійснила С. Підпригора. У своєму дослідженні «Романний триптих «Вогненні стовпи» Р. Іваничука: від авторського жанрового визначення змісту» високо оцінює здобутки Р. Іваничука у розширенні жанрової системи: «Романний триптих «Вогненні стовпи» Р. Іваничука систематизував творчі набутки письменника в царині української історичної романістики, неодноразово засвідчив жанрово-стильові взаємопереплетення прозових полотен белетриста, ознаменував неперервне становлення розширення жанрової системи притчево-наповненої, філософської прези автора» [45, с. 570].

Українська письменниця Н. Бічуя вважає цей твір найбільшим досягненням автора: «Вогненні стовпи» – то дійсно якийсь Іваничуків спалах, момент піднесення, горіння і не згорання» [2].

С. Жила у статті «Вивчення роману-притчі «Вогненні стовпи» Романа Іваничука в школі» вважає роман-притчу «Вогненні стовпи» твором, який виявляє людську духовність, буття українського народу, тому привертає увагу кожного читача. На думку дослідниці, такий твір потрібен людині як цілюща вода у спрагу, яка може ще й зцілити душу українця: «Вогненні стовпи» – це постійна можливість відкриття, це колодязь із живою і мертвою водою, невичерпне джерело значень, це глибинні пласти національного буття, дослідження національних проявів людської духовності» [18, с.15].

М. Ільницький у статті «Містерія Йорданської ночі» акцентує на міфологічності роману-притчі «Вогненні стовпи». Він стверджує, що автор навмисне подає три варіанти розгортання сюжету, щоб читач зміг сам обрати найбільш доцільну версію, або ж дібрати власну. Критик доводить, що переплетення різних точок зору «дає ту стереоскопічну призму, яка власне проектує ситуацію у перспективу багатовимірності, де деталь набуває прикмет знаку-символу, життєві реалії міфологізуються» [29, с.15].

Р. Іваничук – майстер історичного роману, написав цикл творів, в яких зобразив героїчне минуле нашого народу від давніх часів до сьогодення.

Про роман Василя Шкляра «Троща», попри велику його популярність серед читачів, написано не так багато, а, отже, літературно-критичне опрацювання цього твору чекає ще на своїх дослідників. Наразі пропонуємо огляд найбільш репрезентативних матеріалів, що стосуються оцінки, вражень та відгуків, зроблених здебільшого у пресі та інтернет-порталах відомими діячами сучасності.

Коли В. Шкляр завершив роботу над своїм романом, сказав: «Я це зробив!» Лауреат Національної премії імені Т. Шевченка Михайло Андрусак пообіцяв прочитати книжку за тиждень, але наступного дня телефонує і повідомляє: «Сів читати й не зміг відірватися до останнього слова, тож прочитав за ніч». Одна пані сказала, що «Троща» сильніша за «Чорного Ворона», хоча Василь Шкляр заперечив: не знає, чи може бути щось сильніше. Це просто інший твір» [51]. Сам автор відверто зізнавався: «Цей роман насамперед – про перемогу, про перемогу людини над собою, над обставинами. Адже в неймовірно складних умовах доводилося боротися, коли ворог переважав чисельно, ворог був надзвичайно підступним. У наші лави було вкорінено багато ворожої агентури. І вже не знав, хто свій, хто чужий, підозра падала на всіх. Через те цей роман ще й про зраду. Зраду, яку не можна виправдати, але можна зрозуміти [11].

У рецензії «Троща доль», вміщеній на сайті «Буквоїд», сучасний літературознавець Ярослав Поліщук зазначає, що новий роман «Троща» В. Шкляра «зміцнює реноме письменника, заангажованого в патріотичній проблематиці», а, отже, найціннішою основою цього твору є патріотична складова. Попри схвальну оцінку цього твору, рецензент висловив міркування і щодо слабших його сторін. Я. Поліщук вважає, що реалізм твору «надто конкретний, приземлений. Коли потрібно апелювати до читача, впровадити його у вольтову дугу пристрастей, Василь Шкляр не знаходить потрібних сил і обмежується загальниками» [46], а ще друга сюжетна лінія

дещо поступається першій, «бракує в «Трощі» мотивації дій персонажів, ще більше бракує рефлексії щодо зрадництва, яке винесене в квінтесенцію всього задуму. Адже зрада – феномен позаісторичний, універсальний, і осмислювати його належить у такому масштабі» [46] – висновує рецензент.

В іншій публікації на сайті «Друг читача» рецензент Ігор Зінчук, оцінюючи зміст книги, упевнений, що «роман «Троща» – це книга, яка надихає на боротьбу за свою країну, а кожна її сторінка спонукає до думки про те, що жертви заради того, щоб постала Вільна, Соборна, Самостійна Українська держава, не були марними» [21].

Коли В. Шкляр репрезентував «Трощу», «зала тріщала від людей» – так відгукнулася про презентацію у київському Будинку кіно Тетяна Міщенко.

На сайті «Час і події» вміщено публікацію «Проблема вибору: життя в ганьбі чи смерть? Читацькі роздуми з приводу роману Василя Шкляра «Троща» Лідії Корсун, яка захоплюється інтригою та стилем розповіді: «Художність. Лаконізм. Жодного «порожнього» слова. Кожне вистрілює, як з лука. А ще мова: галицький діалект, говірка, якими користувалися в ті часи селяни, упівці, герої повісті» [33].

В інтерв'ю з BBC Василь Шкляр стверджував, що феноменом УПА захоплювалися навіть європейські лідери: «Зрештою й авторитетні європейці, такі, як скажімо, генерал де Голль, захоплювалися УПА. Він казав, що якби мав таку армію, то німецький чобіт ніколи не топтав би французьку землю. Українська повстанська армія боролася проти гітлерівців та сталінської системи й за гамбурзьким рахунком вийшла переможцем із тієї борні. Адже справа Гітлера програна і засуджена всім світом, справа Сталіна зазнала краху, а ідея ОУН-УПА перемогла, бо вона втілилася в незалежність нашої держави» [38].

На сайті BBC у публікації «Вестерн про УПА від Шкляра» Віталій Жежера зазначає, що «певні ознаки середовища: річка, очерет, солодкий запах вимоченої соломи, ранкові тумани, місяць на нічному небі – все це у

романі Шкляра надає персонажам переконливої тутешності – вони звідси, з цієї трави і води, з оцих туманів і запахів землі» [17].

Одним із перших читачів та рецензентів роману В. Шкляра був фронтмен гурту "KOZAK SYSTEM" Іван Леньо, який висловився про прочитане так: «Мені цей роман Василь скинув в електронному вигляді. Я був одним з перших, хто читав, так би мовити, «рукопис». Вразила мене книга так, що я передзвонив Василеві, багато йому наговорив хорошого... І до сьогодні вважаю одним із знакових романів – саме «Трощу» [40].

Роман «Троща» вчить розмірковувати про те, що вже відбулося задля того, аби не повторити помилки минулого та по-іншому будувати своє майбутнє. Громадсько-політичний діяч Олесь Доній назвав книгу «Троща» глибокою та глибинною. Вона примушує повернутися до нашої історії і думати над сьогоднішнім. Вона – це поштовх замислитися над багатьма питаннями.

Письменник Андрій Кокотюха «Трощу» В. Шкляра оцінює так: «Василь Шкляр завдав планку, яка непосильна для когось іншого. Це література про те, як українці дають здачі, а не підставляють другу щоку. Шкляр – перший, хто показав українців борцями та переможцями, а не такими, що постійно потерпають від утисків...» [33].

На презентаціях роману, коли запитували Василя Шкляра, як він трактує національну ідею нашої країни, відповідав коротко: *«Ця ідея висловлюється чотирма словами: «Самостійна Незалежна Соборна Україна»*. За цю ідею віддавали своє життя герої «Чорного ворона», «Марусі», «Трощі» та «Чорного сонця» (про теперішню війну на сході) [33].

Отже, Р. Іваничук та В. Шкляр із числа тих українських письменників, які майстерно зображають долю України, яка протягом тисячоліть і до нині бореться за незалежність. Романи «Вогненні стовпи» та «Троща» відкривають нам сторінки найтрагічнішого часу в історії української

державності зокрема національно-визвольної війни УПА проти більшовицької тоталітарної системи.

1.3. Авторська концепція України у творах романістів

Історія становлення державності України – це важлива сторінка нашого минулого. Багато століть українці боролися з різними окупантами за омріяну незалежність. Тисячі людей загинули так і не отримавши свободи. Саме цей тернистий шлях українського народу, долю рідного краю, описують письменники Роман Іваничук та Василь Шкляр.

Роман Іваничук зробив вагомий внесок у розвиток історичного жанру в літературі. Його романи об'єднані у хронологічні цикли, кожен наступний твір ніби продовжує попередній, адже автор художньо відтворює історичне минуле починаючи з XV до XX століття.

Перший історичний роман Р. Іваничука «Мальви», написаний протягом 1965–1967 рр. та побачив світ 1968 року, приніс письменнику славу і визнання. Пізніше автор дасть іншу назву творові – «Яничари». Письменник зображує події періоду шляхетсько-польського гноблення України 1638–1648-х років. Саме в цей час Османська імперія була сильною і могутньою країною, яка для воєнних цілей набирала велику кількість яничарів. Р. Іваничук показує ті жахливі часи, коли турки і татари набігали на українські землі, забирали хлопців у яничари, а дівчат продавали у рабство. У цьому творі письменник умовно проводить паралель між Османською імперією та Радянським союзом. Роман був написаний у часи панування більшовиків і кожне слово проходило жорстку цензуру. Тому всю правду автор зашифрує у підтексті роману. «Мальви» Р. Іваничука – це роман, який не втрачає своєї актуальності, спонукає задуматися над історією та майбутнім нашого народу.

«Журавлиний крик» (1988) – другий історичний твір Р. Іваничука. У ньому письменник охоплює великий проміжок часу: від повстання Пугачова до правління Олександра І. Перед читачами постає Російська імперія, Франція, битви, повстання. На тлі цих подій автор зображує і українське

козацтво і селянство. Російська імперія поступово захоплювала українські землі, а козаки ставали найманим військом у руках різних царських правителів: Катерини II, Олександра I та інших. У творі зображено правління останнього українського гетьмана Петра Калнишевського. Після нього остаточно було втрачено автономію Гетьманської держави. У «Журавлиному крику» автор гостро порушує проблему вибору – меч чи сила духовна.

Роман «Черлене вино» (1977) описує події XV століття – часи полонізації Галицьких і Волинських земель. Символом волі і незалежності у творі виступає Олеський замок, який мужньо боронили жителі.

«Манускрипт з вулиці Руської» (1979) – роман про часи селянських повстань в кінці XVI – на початку XVII століть, про період зародження ідеї визволення українського народу від польського гніту.

У романі «Вода з каменю» (1982) в центрі зображено діяльність «Руської трійці», зокрема Маркіяна Шашкевича, Івана Вагилевича, Якова Головацького. Це етап розквіту української мови на Західній Україні. Адже саме ці діячі вперше почали писати літературні твори мовою народу.

У романі «Шрами на скалі» (1986) зображено три часові плани: часи Данила Галицького, епоха Івана Франка та сучасність. Це роман у романі, де Іван Франко, побувавши на колишніх Галицько-Волинських землях, прагне написати роман про великого князя Данила Галицького.

«Війна війною» (1989) – роман про хлопчика Євгена, який був засланий у концтабори. Цей герой є прототипом брата письменника Євгена. Через спогади інших персонажів, дізнаємося про низку історичних подій: про коротке існування ЗУНР, про Першу світову війну, про героїзм Українських Січових Стрільців та Української Повстанської Армії.

Роман «Вогненні стовпи» (2002) подає масштабні описи боротьби українського народу. Це перший історичний роман за часів незалежності України про героїчну історію Української Повстанської Армії.

У триптиху автор висвітлює події 1944–1945-х років на Західній Україні, зокрема на Галичині. Це вкрай важкий період у нашій історії. Адже молоді воїни, які прагнули свободи і самостійної держави, опинилися у пащі двох ворогів. Спочатку вони боролися проти чорної чуми (гітлерівської армії), а пізніше – червоної (більшовиків). Члени армії УПА мужньо стояли на своєму, будь-яким способом прагнули перемогти, хоча глибоко в душі розуміли, що їх дуже мало, проте не здавалися, а впевнено йшли вперед, на смерть. Вони щиро вірили, що жертвуючи власним життям, зможуть відновити державу, як не для себе, то для своїх дітей.

Роман Іваничук у своїх романах зображує Україну у постійній боротьбі за волю, за незалежність. Змінювалися роки, століття, а вороги все нападали на наші землі. Як тільки долали одного ворога, одразу з'являвся новий все сильніший. Однак український народ після кожної війни чи протистояння стає сильнішим і нездоланнішим. Автор вірив, що пройде час і його народ буде вільним на своїй землі. Сьогодні вороги знову зазіхають на українські кордони, та нація ще не втратила силу духу й готова приймати нові виклики боротьби.

У тетралогії «Вогненні стовпи» постає багатостраждальний образ України. Автор переконує, що Україна, яка мала різних правителів, різних ворогів, після всього пережитого українці не мають права втратити свою державу: «...Та якщо б протягом всієї нашої історії так легко, оце б зараз відмовилися українці від України, то ми б давно вже її не мали, бо ж були в нас і Барабаші, і Носи, і Брюховецькі, та й яничарів усіх мастей мали-сьмо по-достатком. А Україна – то не тільки празники, а й горе, і упадок духа, і програші, і зради – все це є Україною, а іншої!.. І цю з нашої історії може змити тільки праведна кров борців...» [23, с.164].

Автор визнає, що найголовніше це те, що в нас є ідея і цю ідею утверджують наші вороги. Чим більший наступ, тим сильніший опір: «...У них є ідея, розумієте? Й ту ідею їм утверджуємо ми! Що жорстокіші стають наші акції, то впевненіше вони переходять до наступу...» [23, с. 200].

Р. Іваничук вважає, що з усіх ворогів, які протягом століть хотіли знищити український народ найжорстокішими були московити. Вони, ніби та чорна чума, яка всіх пожирає: «...це останнє нашестя орди на Україну, бо такого насильства не знав народ ні за монголів, ні за турків, ні за татар – терор сам себе зжирає, мов чума...» [23, с. 246].

Василя Шкляра називають батьком українського бестселера. Найбільшу популярність йому принесли історичні романи, де зображується доля України.

Роман «Елементал» (2001) («Самотній вовк» з 2018 року) розповідає про реальні події в Україні 90-х років ХХ століття. Ми бачимо мужність українця, який прагне визволити Аллу Дудаєву, дружину президента Чечні. Війна в Чечні неабияк вплинула на долю України, адже багато українців брали в ній участь.

Наступний історичний роман «Чорний ворон. Залишенець» (2009) розгортає перед читачем одну з найтрагічніших сторінок України – боротьбу українського народу проти радянської влади у переломні 1920-ті роки. В основу твору покладено трагедію Холодного Яру. У цей час на території України панував тоталітарний режим, але повстанці не покладали зброю, а продовжували боротися за незалежність. Одним із найвідданіших синів рідної землі був Чорний ворон.

Згодом роман «Чорний ворон» переміг в номінації «Найкращий історичний роман», а у 2019 році був екранізований.

На історичну тематику написано роман «Маруся» (2014). Над твором письменник працював п'ять років. У творі зображено боротьбу Української Галицької Армії під проводом Симона Петлюри 1919 року. Україна опинилася між трьох вогнів: більшовиків, денікінців та поляків. Героїнею тих подій стала отаманша Олександра Соколовська, яка взяла собі псевдо Маруся. Маруся – це образ сильної, мужньої, сміливої жінки, яка за Батьківщину готова віддати життя.

Інший роман «Характерник» опублікований 2019 року. В основу твору лягли події кінця XVII століття, доби Руїни, коли Запорізька Січ була розділена між двома могутніми державами: Річчю Посполитою, Московським князівством. У цьому творі найбільше проявляється залюбленість автора в Україну, а возвеличення мужніх героїв створює ефект казковості.

Одним із найвизначніших творів Василя Шкляра є історичний роман «Троща», в якому розповідається про героїзм, силу духу, незламність і незнищенність Української Повстанської Армії. Молоді хлопці та дівчата готові віддати життя за українську самобутність. Основне, що не можуть вони пробачити – це зраду тих, хто ще вчора клявся вірно боротися за волю.

Радянська влада пропагувала брехливу інформацію про ситуацію в Україні, ніби-то все там добре і ніхто не насаджує радянізацію.

Усі, хто йшли у лави повстанської армії, вірили, що колись Україна стане незалежною. Так колись в це вірив і Василь Стодоля, але в нього було своє розуміння незалежності: «Він ясно бачив мету. Усі говорили про вільну Україну, але рідко хто уявляв, якою вона має бути. Ну, заможною, ну, квітучою... Василь бачив її по-своєму. Бачив її своєю. Як жінку» [61, с. 192].

Ціна до омріяної волі дуже дорога – це життя народу: «Вони кажуть, що будуть зміни. Україна стане самостійною, і вони також працюватимуть для її добра. Через те жалкують, що гине багато найкращих людей» [61, с. 209].

Існування УПА завершилося трагічно, бо багато людей загинуло, багато зазнало моральних та фізичних тортур в концтаборах. Усе це свідчить про незламність української нації, про силу духу мужніх хоронителів свого народу. Найпромовистішими залишаються слова Жука: «Поки в московських концтаборах каратиметься бодай один наш політв'язень, це означатиме «Ще не вмерла Україна» [61, с. 320].

У творчості обидвох письменників важливе місце посідає образ України, як ми бачимо в різні історичні епохи.

Детальніша характеристика України зроблена Романом Іваничуком, який досліджує становище країни протягом п'яти століть.

Отже, Україна на сторінках творів Романа Іваничука та Василя Шкляра постає як сильна жінка, яка невтомно бореться за свободу і незалежність.

Висновки до 1 розділу

Здійснивши огляд творчості Романа Іваничука та Василя Шкляра, слід відзначити глибокий психологізм їхніх творів. Працюючи у жанрі історичного роману, митці не подають матеріал лише за допомогою фактів, а й використовують різні художні засоби, прийоми, символи, мотиви та ін. Їхні твори ніби авантюрно-пригодницькі фільми, насичені напруженістю та динамічністю.

Неабияку роль у творах Р.Іваничука та В. Шкляра відведено жінці, яка як сильна особистість бореться за справжнє кохання на вільній землі.

Найповніше розкриття мотиву зради помітне у романах «Вогненні стовпи» Р. Іваничука та «Троща» В. Шкляра. Поділяючи своїх героїв на позитивних (упівців) та негативних (більшовиків) читач простежує хто є духовною особистістю, а хто – морально деградує.

Здійснивши огляд праць сучасних дослідників, які стосуються оцінки і аналізу творів Р. Іваничука «Вогненні стовпи» та В. Шкляра «Троща», видно, що значна увага приділена жанрово-тематичним різновидам історичної прози письменників.

Розділ II

Художні особливості тетралогії «Вогненні стовпи» та роману

«Троща»: зіставно-типологічний аспект

2.1. Композиційно-сюжетні особливості тетралогії Романа Іваничука та роману Василя Шкляра

Чимало письменників зверталися до теми українського героїчного минулого, зокрема до часів війни та періоду існування ОУН та УПА. Ця тема широко представлена у збірці малої прози «Лісові хлопці» (2016), упорядкованій Антосем Тонюком, де вміщено твори понад двох десятків авторів, зокрема Галини Максимів, Юлії Лісовської, Тетяни Марченко, Романа Кракалії, Ілька Колодія, Віктора Полянецького, Юрія Пригорницького та ін. Звертаються до подій 40-50-х рр. ХХ ст. Василь Портяк у зібранні новел «Охоронителі Діви» (2017), Андрій Кокотюха в історико-патріотичному романі «Червоний», де описується доля провідника осередку УПА на Волині, Роман Іваничук в історичному романі «Вогненні стовпи», який має виразно автобіографічний характер та ін.

«Вогненні стовпи» – це роман про героїчну боротьбу воїнів УПА; про доленосний вибір людиною добра і зла. Його метою є донести людям певні моральні принципи, допомогти їм зрозуміти своє буття у світі. Як говорив сам Роман Іваничук: «Все починається із власного нерва, немає вселюдської нервової системи. І тільки та людина, яка здатна глибоко відчувати родинний біль, може піднятися до розуміння болю верстви, нації, людства. У цьому сенс моєї філософії, набутої з власного досвіду в життєвому русі» [14, с. 37]. У своєму творі Роман Іваничук оспівує патріотизм, мужність, силу і недоліки українського характеру. Це сукупність філософських думок та ідей, які засвідчують широту художньо-мисленнєвого світу письменника. «Вогненні стовпи» – історична сторінка нашого життя, невичерпне джерело знань, це героїчна пам'ять, яка нікого не залишає байдужим, а нагадує сучасникам, що потрібно бути вдячним тим людям, які віддали своє життя за рідний край, де ми живемо.

Тетралогія «Вогненні стовпи» логічно та хронологічно продовжує цикл історичних романів автора. У центрі подій постає Галичина із партизанськими загонами, які борються проти більшовицької «орди». Наявна авторська інтерпретація воєнних дій упівців 1940–50-х років, адже Р. Іваничук був очевидцем тих подій.

Над романом Р. Іваничук працював протягом п'яти років (1997–2002). Про цей період письменник відгукувався так: «Якщо мовити правду, то весь свій свідомий вік, що проминув у тісній дотичності до історії українського повстанського руху періодів бойових дій, репресій над учасниками реконквісти і осмисленням наслідків руху опору як у середовищі нашого народу, так і в ворожому стані» [17, с. 6].

Це була не перша спроба письменника написати твір про УПА. Ще в чотирнадцять років Р. Іваничук розпочав працю про героїзм українських воїнів і назвав її «Кривавий тан». Про долю цього твору автор розповідає на сторінках «Вогнених стовпів»: як під час обшуку домівки Іваничуків лейтенант Шкрупила знайшов і забрав великий зшиток паперу із забороненим читивом. Можливо, зараз той товстий шкільний зошит зберігається в архівах СБУ.

Р. Іваничук протягом довгих років виношував задум написати роман про УПА, але побоювався як сприйме читач гірку правду тих страшних років боротьби. Врешті-решт зважився і написав цікаву історію, де розкрив всю суть тоталітарної більшовицької системи, яку ціну за незалежність довелось заплатити українському народові. Викликає сподівання, що і молоді сучасні письменники зможуть також продовжити традиції звертання у художній творчості до історичної тематики, переосмислюючи та інтерпретуючи криваві сторінки минулого.

В основу роману лягли реальні історичні події, що відбувалися в Галичині 1944 року, коли вже німецькі війська відступили, а прийшли нові – радянські. Тому перед вояками УПА постав важкий вибір, як чинити далі: боротися з радянськими окупантами чи відступати за межі України. ОУН

змінити тактику, розділившись на невеликі загони і вирішила чинити опір більшовицькій неволі.

Автор добре знає військові назви УПА, розуміється на видах зброї і все це детально описує у творі. Також письменник зберігає псевдо вояків, яке використовувалося заради уникнення терору більшовиків стосовно родин упівців.

У тетралогії бійці УПА-Захід належать до військового округу «Говерла», куреня «Гайдамаки», який складався із трьох сотень – «Сурма», сотня імені Богуна, сотня імені Гонти. Про ці події свідчать історичні факти.

Роман Іваничук основні події розгортає біля села Бондарівка, яке було спалено більшовиками. Також розповідається про один із найзапекліших боїв між УПА та радянськими військами 1946 року. Автор звертає увагу на те, що до УПА належали не лише українці, а й представники інших національностей: узбеки, вірмени, татари, євреї. Були навіть такі випадки, коли бійці Червоної армії переходили на партизанський бік і навпаки.

Роман написаний в епоху постмодернізму, хоча має яскраво виражені модерністські риси. У зображенні бойових дій автор використовує особливості реалізму. Щоб надати цікавості своєму творові Р. Іваничук вводить читача у містичний світ Прикарпаття.

Звертаючись до минулих часів, письменник прагнув якомога достовірніше зобразити події, для цього використовує спогади – «літературно-мемуарний наративний жанр, у творах якого поданий опис подій, учасником чи свідком яких був автор, відтворені портрети окремих людей з використанням відповідних композиційно-стилістичних засобів, біографічних та автобіографічних нотаток, щоденників тощо» [36, с. 427].

За жанром «Вогненні стовпи» не просто роман, а тетралогія, яка складається із чотирьох частин, які можуть функціонувати самостійно.

Щоб зрозуміти, чому авторське письмо тяжіє до таких жанрових ознак, потрібно з'ясувати загальні типологічні риси історичного роману. Разом з історичним сюжетом, реальними та вигаданими персонажами, історичною

правдою та художнім вимислом притаманні ще такі риси: зв'язок із сучасністю, притчевість, алегоризм, зміщення різних часових та просторових площин, звернення до фольклору та міфології, а також історіософізм.

Твір містить автобіографічні елементи бо, крім документальних матеріалів, автор використовує і власні спогади. Документи є надійним джерелом для структурування упівської армії, а історичний матеріал слугує для заглиблення у спогади очевидців.

Тема твору – розповідь про національно-визвольний рух УПА; катастрофа села Боднарівка. Тему війни порушували багато письменників, щоправда у різних авторів вона зображується по-різному, відповідно до їх світогляду і моральних цінностей.

Сьогодні ця тема є особливо актуальною, адже Україна перебуває у воєнному стані, багато людей чинять опір ворожій армії, жертвують власним життям заради своєї Батьківщини.

Стрижневою проблемою твору постає боротьба українського народу проти радянської армії. Загалом Роман Іваничук у своїй тетралогії порушує багато проблем: «свої» і «чужі», миру і війни, дружби і зради, кохання і розбрат, помилювання і помста, батьків і дітей, місце митця у світі, релігії і церкви.

Провідною ідеєю твору є возвеличення мужності, героїзму та нескореності українського народу; уславлення чистого почуття кохання, яке не в силі здолати; засудження війни – як найглобальнішої катастрофи людства. Твір сповнений трагічно-драматичним пафосом та в композиційному плані кожна з чотирьох книг поділена на окремі розділи, зокрема книга перша має назву «Передлуння» та складається з десятих розділів; друга – «Рев оленів нарозвидні» поділена на 2 частини та обидві містять по двадцять розділів; події у книзі третій «Вогненні стовпи» розгортаються у трьох розділах; та у четвертій книзі «Космацький гердан» – двадцять розділів; а також наявний епілог та слово від автора.

Р. Іваничук свій роман присвячує брату Євгенові та епіграфом до твору взяв слова із вірша Марка Боєслава «Заповіт».

У романі «Вогненні стовпи наявні чотири сюжетні лінії:

- 1) Життя юного Мирона до війни і після. Доля села Боднарівки та її жителів;
- 2) Події Йорданської ночі. Син Марії та Івана – Василь повинен зробити вибір: віддати зброю офіцерові чи вбити його;
- 3) Любовний трикутник: Ганна Палійчук – Пилип Гулейчук – Чарнота;
- 4) Лінія Василя Андрусяка та Ліди.

Події у творі відбуваються у двох часових вимірах – 1940-і та 1990-і роки. Визначається ознака автобіографічності часу, яка відображає життєві сторінки біографії самого автора. Письменник використовує прийом ретроспекцій. За допомогою таких прийомів художній час тетралогії охоплює період не лише з часу виникнення Повстанської Армії, а й розширюється до розпаду СРСР.

Ретроспекція проявляється у двох планах – спогади персонажів та авторська розповідь. Це помітно тоді, коли персонажі минулі події оцінюють із погляду сучасності.

У творі розповідається про часи, які стали знаковими для майбутнього України. Про це стає відомо із розповіді молодого письменника Мирона Шинкарука, який є прототипом самого Романа Іваничука. Зображується мирне село Боднарівка із його жителями: родина Шинкаруків, друг Мирона – Йосафат Юлинин, його сім'я та інші. Також у романі постають події боротьби мужніх воїнів УПА (Іван Захарчук, Богдан Шинкарук, Піт, Едвард, Василь Андрусяк, Чарнота та ін.), жорстокість та підступність Червоної армії.

Отже, слід виділити такі елементи композиції:

Зав'язка – розповідь про село Боднарівку, дитинство Мирона Шинкарука, Йосафата Юлининого, Наталки Слобідської, кривава точка відліку – вбивство оленя.

Розвиток дії – наступ більшовиків на Західну Україну, героїчні бої УПА, спалення села Бондарівка.

Кульмінація – доленосний вибір Василя Андрусяка Йорданської ночі, знайдення кам'яної скульптури зі з'єднаних двох людей – Василя та Ліди.

Розв'язка – завершення боїв, остаточне знищення загонів УПА; Ганна та Пилип на схилі літ починають жити разом.

Епілог – докори сумління полковника Моліна, які призвели його до смерті. Це було покарання за всі злочини.

Сюжет і фабула не співпадають. Сюжет динамічний зовнішній та внутрішній, рухається в ретроспективі, а фабула розірвана численними екскурсами в минуле-теперішнє.

У романі наявні позасюжетні елементи – вставні епізоди, їх основна функція – розширювати рамки зображуваного (легенди, сни, видіння).

У книзі першій «Передлуння» автор дає авторське визначення як прелюд, тобто короткий твір перед створенням великого. У цій частині постає дитинство й навчання Мирона Шинкарука та Йосафата. Обоє хлопців закохуються в Наталку Слобідську, яка надає перевагу Йосафату. Також письменник знайомить із сім'єю Шинкаруків та Юлининих. А відтак дія переноситься в інший час, коли Мирон вже дорослий й стає письменником. Про події, які передували національно-визвольним змаганням ОУН-УПА він дізнається із розповіді письменника Андрія Чайковського (до речі, реальна особа), давнього друга батька Мирона.

Кожній частині автор дає жанрову визначеність: легенда, притча, реквієм.

У романі-легенді «Рев оленів нарозвидні» наявні елементи історичних, міфологічних легенд. У романі можна простежити два світи: реальний та ірреальний. Отже, описи, міфи, легенди, видіння є тлом для розгортання основних історичних подій.

У цій частині постає мольфар Іван, його донька Софія, яка з туги за чоловіком закам'яніла. На той час прийшла радянська влада. Люди по-

різному сприймали цей прихід, але ніхто не сподівався, якими будуть наслідки. Багато селян переходили на бік більшовиків, ставали донощиками, неправдиво свідчили про мирних жителів, здавали воїнів УПА. Серед них вирізнявся Йосип Кобацький, який краде, вбиває та робить підступні вчинки.

Йосафат розчаровується життям: Наталка живе з Василем і тяжко хворіє, дідусь помирає, тому він вирішує втекти від сірих буднів до Львова і поринає у світ науки.

Наталка Слобідська від сухот тліє щодня на очах, єдине що її тримає в цьому світі – це кохання до Василя Маланюка.

Мирон теж старанно навчається, здобуває прихильність у вчителів, відвідує літературний гурток і продовжує писати свій роман.

Другий роман-притча «Вогненні стовпи» однойменний з назвою тетралогії є центральним твором, який об'єднує інші частини. За кількістю сюжетних ліній та за обсягом цю частину можна зараховувати до повісті, але всі психологічні та соціальні проблеми змушують героя до еволюціонування, а, отже, цей чинник надає творові романних вимірів.

У цій книзі розповідається про події Йорданської ночі, як додому повертається із навчання син Марії та Івана – Василько. Батьки не дуже зраділи зустрічі з ним, адже боялися, що прийдуть більшовики і вивезуть сім'ю на Сибір. До хати вривається офіцер і наказує хлопцеві принести зброю. І тут можна спостерегти три варіанти розгортання сюжету: 1) Василько принесе зброю і офіцер вб'є його; 2) хлопчик принесе зброю і вб'є ворога; 3) Василь не повернеться зі зброєю.

Такий прийом сюжетної варіації автор запозичив з новели Акутагави Рюноске «У чагарнику». Кожний варіант, який подає Р. Іваничук є його підсвідомістю, що змушує читача замислитися і вибрати свою версію.

Четвертий роман-реквієм «Космацький гердан» визначає скорботний характер твору. Як ми знаємо, реквієм – це заупокійна меса в церкві або вокально-інструментальний твір скорботно-патетичного звучання. Такий жанр зазвичай притаманний поезії, Р. Іваничук застосовує його у прозовому

творі, щоб передати весь той смуток, жаль та біль, адже мова йде про перехоронення колишніх повстанців.

У четвертій книзі розповідається про Ганну Палійчучку та Пилипа Гулейчука, який, прагнучи багатства, відмовився від коханої, посварився з братом Юрком.

Із розповідей Ганни стає відомо про бої УПА під проводом Буркута та Чоти, про мужнього Василя Андрусяка, який прагне помститися за брата Андрія, про його невмируще кохання з Лідою, які навіть після смерті залишилися разом закам'янілими фігурами.

Можна порівняти роман «Вогненні стовпи» з романістикою Івана Франка, Володимира Винниченка через елементи автобіографізму, містики, публіцистизму, рис пригодницького, політичного та химерного роману.

Це роман, де стираються межі реального та ірреального. Цей твір не просто набуток сучасної літератури, а й відгомін попередньої мистецької традиції.

Роман «Троща» В. Шкляра займає чільне місце в сучасній українській літературі.

У розмові Василя Шкляра з ведучим Олесем Донієм у телепрограмі «Остання Барикада», коли обоє намагалися дослідити анатомію зради, Василь Миколайович розповів про передачу йому протоколів СБ ОУН, що допомогло йому у відтворенні реальності. Цікава і показова історія. Це ті протоколи, які підпільники УПА у 1949 р. закопали в лісі і розповіли про місце заховання цих документів юній учениці Стефі. Попросили передати їх Україні, коли вона стане вільною. Вони знали, що через кілька днів їх знищать, але вірили, що Стефа доживе до вільної України. Цю таємницю жінка тримала 40 років і зізналася лише в 1991-му.

Роман «Троща» В. Шкляра належить до історичних творів й за тематикою він співзвучний з іншим твором письменника – романом «Чорний ворон», в яких відображені визвольні змагання середини ХХ століття. Події роману «Троща» базуються на документальній основі, зокрема на праці

М. Андрусяка «Літами Української Повстанської Армії». Василь Шкляр тривалий час шукав ідеальну історію про ті часи і знайшов її на Тернопільщині, на березі річки Стрипа. Саме тут у плавнях, очеретах, які називали троцею, у трикутнику між селами Купчинці, Івашків і Багатківці переховувалися вояки бандерівського підпілля.

В основу роману лягла історична драма, яка сталася з підпільниками в 1947 році. Василь Шкляр на презентації роману зазначив: «Коли я зайшов у Багатківці, мені показали велику хату священника, у якій Горький писав другу частину своєї безсмертної книжки «Холодний Яр». Це для мене було великою несподіванкою. Я тоді зрозумів, що «Холодний Яр» не відпускав мене. Він як наш Тарас – є скрізь. Саме головний герой мого роману воював у сотні Української Повстанської Армії «Холодноярівців». За кільканадцять кілометрів від цього місця лежить село Ладичин, звідти родом один із головних героїв іншого мого роману «Маруся» – сотник Станітір.

Трьом рокам написання роману передувало довгий час вивчення базового для книги матеріалу. Це ознайомлення з протоколами Служби Безпеки ОУН у багатотомному друкованому виданні «Літописи УПА». Також свідчення воїнів УПА, прізвища яких автор перераховує в післямові та спогади тих, хто так чи інакше допомагав упівцям. Один із них – 94-річний Іван Буртик, відомий громадський діяч, волонтер і меценат, мешкає у Кліфтоні, де його відвідав Василь Шкляр. Один з учасників УПА, який частково став прототипом головного героя під псевдо «Місяць», від імені якого ведеться розповідь і розмотується сюжетний клубок таємниць – сотник УПА Мирослав Симич.

У 1975 р. 24-річний Василь Шкляр був на весіллі старшого брата на Тернопільщині. Просив там старенького селянина показати йому бодай одного живого бандерівця. Той відвіз його в сусіднє село до селянки Ганни Зеленої, яка була зв'язковою УПА. Вона багато чого розповіла Василю, що, можливо, стало тим зерням, яке, було кинуте в багату уяву та зацікавленість майбутнього письменника, що з роками визріло у роман «Троща».

Роман написаний в епоху постмодернізму, але має яскраво виражені ознаки реалізму. Початок твору нагадує детектив.

Тема твору – розповідь про національно-визвольний рух УПА; катастрофу, що сталася через зраду.

Тема зради була і залишається «вічною», щоправда, у різних авторів вона постає щоразу неочікуваною і новою, відповідно до їх світогляду і моральних цінностей.

Якщо аналізувати цю тему у контексті сьогодення можна впевнено сказати, що вона актуальна, адже сьогодні Україна перебуває у воєнному стані, багато добровольців чинять опір ворогові, що не покинув намір завоювати чужу територію. В Україні є не тільки ті, хто визволяє її, а є й багато зрадників.

Назва твору «Троща» відповідає темі, оскільки семантика слова вказує на деструктивні явища «трощити» (руйнувати), близьке до зради. Позаяк трощею називають очерет, якого вдосталь росте на Тернопіллі, де розгортаються події роману, проте слово троща має інший відтінок й асоціюється із зрадою.

Стрижневою проблемою твору постає жорстока боротьба українського народу проти загонів Червоної армії. Крім того, автор привертає увагу читача до тих вічних тем, які супроводжують людство упродовж всього його існування: «свої» і «чужі»; дружба й розбрат; кохання і зрада; помилування і помста; свобода й неволя.

Провідною ідеєю твору є уславлення мужності та нескореності українського народу, готовність боротися до останнього подиху; возвеличення чистого почуття кохання, відданості і честі; засудження зради – як найбільшого гріха перед державою і народом: «зраду можна зрозуміти, але не можна виправдати», – прочитуємо в епіграфі роману. Твір сповнений трагічно-драматичним пафосом та в композиційному плані складається із трьох частин, кожна з яких поділена на окремі розділи, зокрема перша

частина має умовну назву «Зрада» (16 розділів); друга – «Слідство» (18 розділів); і остання «Вирок» (9 розділів).

Роман має дві сюжетні лінії:

- 1) УПА в післявоєнні роки (1947-1952);
- 2) Радянський період життя (1950-1972) головного героя-упівця на псевдо «Місяць»;

Події у творі відбуваються у двох часових вимірах – 47-й і 70-й рік ХХ ст. Головний персонаж майже 50-літній вояк УПА на псевдо «Місяць» після 25-річного ув'язнення повертається в місто на Сході України, очевидно, у Запоріжжя, бо прямо так його не називає. На міському цвинтарі він натрапляє на могилу бойового друга, який нібито загинув у злочасному 47-ому. Та надпис на могильній плиті вказує на те, що товариш помер зовсім недавно. «Місяць» прагне розгадати таємницю підступної ганебної зради, внаслідок якої було знищено підпілля й загинуло багато партизанів. Перед його очима знову розгортаються події та тривають допити, постають обличчя різних людей, та ніяк не з'являється постать зрадника.

Отже, слід виділити такі елементи композиції:

- Пролог – таємничий могильний надпис;
- Експозиція – облога в очереті річки Стрипа, знайомство з персонажем;
- Зав'язка – у трощі помирають вояки УПА; усвідомлення зради;
- Розвиток дії – численні розстріли повстанців, викриття криївок; пошуки зрадника;
- Кульмінація – смерть Міська і Стодолі;
- Розв'язка – події у Струсівському лісі: смерть «п'ятох», ув'язнення «Місяця»;
- Епілог – зустріч «Місяця» з Михайлиною та Влодиком на цвинтарі.

Автор використовує прийом ретроспекції, тобто спочатку розповідає про теперішнє, а потім повертає нас у минуле, власне I і III частини переплетена

чергуванням то минулим, то теперішнім, а II частина розповідає лише про минуле.

Також письменник використовує прийом кільцевої ситуації – одна й та ж ситуація на початку і в кінці, лише різниця в тому, що у кінці вже наявна (відгадка) розв'язка.

Сюжет і фабула не співпадають. Сюжет динамічний, зовнішній та внутрішній, рухається в ретроспективі, а фабула розірвана численними екскурсами в минуле – теперішнє. У романі присутні позасюжетні елементи – вставні епізоди; їх основна функція – розширювати рамки зображуваного (комишні бої, поранення, Різдво, незвичайна рибалка). У творі головний герой «Місяць» водночас виступає оповідачем. Його псевдо стає відомим аж у третій частині. Саме через це «Місяць» близький читачеві.

Якщо порівняти композиційно-сюжетні особливості тетралогії Романа Іваничука «Вогненні стовпи» та роману Василя Шкляра «Троща», можна виокремити багато спільних рис.

У «Вогненних стовпах» і в «Трощі» наявний прийом ретроспекції, тобто події у творах відбуваються у двох часових вимірах. Головні герої через спогади оцінюють минулі події сучасним поглядом.

Натомість тетралогія «Вогненні стовпи» має складнішу будову, ніж роман «Троща», оскільки має більше сюжетних ліній.

Відчутна різниця у жанровій системі. Якщо «Троща» – це роман, то «Вогненні стовпи» – тетралогія, що об'єднує декілька романів.

Роман Іваничук в одній книзі поєднує декілька жанрів: прелюд, легенда, притча, реквієм. В обох творах ми дізнаємося про часи діяльності ОУН-УПА, а саме: найважчі і найжорстокіші баталії, розгром і винищення останніх криївок, викриття зрадників та їх покарання.

2.2. Концептуалізація образів-персонажів у романах «Вогненні стовпи» та «Троща»

У романі «Вогненні стовпи» наявна велика кількість персонажів, кожен з яких виконує якусь конкретну роль. Створюючи нового героя, автор використовує таку модель: «історія – це людина, а людина – це історія». Концептуальний герой з огляду на підтексти та ідеологічну значущість твору є важливою постаттю у творчості Р. Іваничука. Такий герой обов'язково повинен пройти випробування, це герой-інтелектуал. Важливою рисою концептуального героя є його двоплановість, коли він виступає як реальний персонаж історії, і як особа, що виконує основну функцію.

У концептуалізації образів-персонажів присутній поділ на видатних людей, на пересічних і епізодичних особистостей. Дуже часто в Р. Іваничука епізодичні персонажі можуть виконувати головну місію, бути рушійною силою історії.

Як ми вже знаємо, романи Іваничука є циклічними і хронологічними за своїми історичними межами. Але їхня циклічність проявляється ще в тому, що деякі персонажі повторюються в тому чи тому творі. У романах виписані образи як історичних реальних осіб, так і вигаданих. Їхні справжні імена можуть бути змінені, що дає право розглядати прототипів героїв, хоча сам Р. Іваничук висловлювався: «Не шукайте, шановні читачі, у цьому романі прототипів, хоч мені деколи бракло сил відриватися від реалій, серед яких минули моє дитинство й молодість, не уникнув я, звичайно, художніх узагальнень, різноманітних химерій і найзухваліших домислів. Історичні постаті стали в романі подекуди умовними, а видумані навпаки, зажили, як справжні...» [23, с.507].

Роман Іваничук зумів донести людям правдиву історію боротьби проти двох «вождів світу». Та не лише ці події прочитано заново, а й міфи тисячолітньої давнини зазвучали по-новому. Опис Йорданського святвечора трактується автором, як руйнування минулих традицій. Це відбувалося через

жахливі події, коли вбивали людей, вивозили в Сибір – нікому вже і не хотілося святої вечері.

У романі спостерігається чіткий поділ на позитивних та негативних героїв. На перший погляд, це може здатися дивним. Ми маємо боротьбу між двома народами, між різними ідеями, одні переходять на бік інших, стаючи зрадниками. Протиставлення як таке наявне, але тільки з національних позицій. Воїни УПА, українські селяни знаходяться в опозиції до більшовика Моліна, Шкрупили, Болідова, Йосипа Кобацького. Часто можна помітити, що ці негативні персонажі інколи здатні і на добрі вчинки. Можливо, через вплив певної ситуації вони піддалися чорній силі. Натомість позитивні персонажі здатні певною мірою чинити зло. Багатьох їх засліплює почуття помсти. Наприклад, повія Агнешка заслуговує на осуд своїми аморальними вчинками, але саме вона розповідає Фросині про Кобацького, який підставив її чоловіка, натомість не видає зв'язкових УПА Саломею і Руфіну.

На початку твору постають два персонажа – Мирон Шинкарук та Йосафат Юлинин. Їхня доля виписана від дитинства до зрілого віку. Тому у романі простежуються елементи роману-виховання. Мирон Шинкарук є прототипом самого автора, а його батько – батька Романа – Івана Іваничука.

Йосип Юлинин присвячує себе науці і повністю відходить від політичної боротьби. Мирон обирає тернистий шлях письменника. Двоє друзів з дитинства завжди були разом. Але ще з тих ранніх літ виникла в них прихована неприязнь. Вони обоє закохалися в Наталку Слобідську. Щоправда, любов до одної дівчини таки не знищила їхньої дружби. Коли вони стали дорослими, сперечалися: «Що ж важливіше: література чи наука?» Мирон робить такі висновки: «...наука – категорія вселюдська, інтернаціональна, на ній держиться світ і всесвіт, адже з космосу прийшли до людських голів ідеї всесвітніх законів. Наука – основа цивілізацій, проте жодна, якщо вона побудована на технократії, не може воздвигнути Храму. [...] Мистецтво – Храм, в якому моляться до ідеалу Прекрасного...» [23, с. 495].

Йосафат зіткнувшись із труднощами (смерть діда Федора, любов Наталки до Василя) відчайдушно тікає від них, поринає у світ науки. Можливо, якби він боровся, то міг би здобути щастя. У Мирона теж помітні риси боягузництва, але хлопець не побоявся написати правдиву історію про людей, про катів-червонорубашників. А це свідчить про його духовну мужність. Свій роман «Кривавий тан» Мирон писатиме все життя і не завершить його, бо: «Цей роман не має композиційних меж, він без початку і кінця – як наша історія...» [23, с.495].

Коли Р. Іваничук зображує німецьких і радянських завойовників, використовує епітет «хижий», що асоціюється з твариною-хижаком. Наприклад, поглядові офіцера Шкрупили письменник дає таку характеристику: «був він низькорослий, худий, вертлявий, очі мав колючі й хижо скошені до переднісся» [23, с.149].

Звертаючи увагу на сутність зрадників, автор використовує образ людини-перевертня у міфологічній площині. Через свої погані вчинки людина перетворюється на вовкулаку.

В українській літературі багато письменників звертаються до образу вовкулаки. Цей образ ще зустрічається в «Слові про похід Ігорів», проте в даній ситуації таке перетворення має іншу семантику, тому що йдеться про набуття воїном сили звіра. У сучасному літературному процесі такий образ отримує негативне трактування. Письменники використовують такий образ, щоб показати втрату духовного у людині («Лісова пісня» Лесі Українки, «Самотній вовк» В. Дрозда, «Сліпий дощ» В. Слапчука).

Роман Іваничук до образу вовкулаки звертається не вперше (прикладом є роман «Орда»). Змальовуючи образ Йосипа Кобацького, автор простежує поступову втрату ним людських рис: «Йосип не зігнувся за чашею й біг далі, витираючи долонею обличчя від крові; йому раптом здалося, що воно вкрилося шерстю, в роті почали видовжуватися зуби й виповзати іклами на спідню губу... – убивця доконче стає вовкулаком...» [23, с.146].

Так Йосип відплачував за скоєні гріхи: підставив Юру Васишлиного, вкрав золоту чашу з церкви і найгірше вбив невинну людину – Мироняка.

Після вбивства вовкулака-перевертень шукає золоту чашу, яка асоціюється із людською гідністю, яку вбивця загубив. Золота чаша – це символ духовності, людяності, знайшовши її, вовкулака ще може врятуватися, але ніщо не може виправдати вбивства.

Реальною особою виступає у творі Василь Андрусак. Він був полковником УПА 1912 року народження. Вступивши до лав партизанів, вирішив будь-що помститися за свого брата Андрія. Спочатку постає образ хлопчика Василька, який не знає як йому вчинити: чи принести зброю офіцерові чи втекти? Пізніше автор змальовує його вже зрілим юнаком, який хоробро бореться із ворогами: «Вояк він із крові і кості, вояк-практик і вояк-теоретик. Не вмів дурити себе тендітними надіями, а по-лицарськи дивився у вічі жорстокій дійсності» [23, с. 423]. Що ж вплинуло на його змужнілість? До Олени по зброю прийшов хлопчик, а вийшов чоловік. Але єдиною жінкою, яку він безмежно кохав була Ліда, з якою залишився разом до останнього подиху, доки не стали закам'янілими фігурами.

Вважають, що цей факт справді правдивий. Брат Романа Іваничука – Євген зі своїм сином розкопали в Яблуневі криницю і знайшли два зв'язані колючим дротом кістяки – хлопця і дівчини.

У книзі третій «Вогненні стовпи» постає образ лейтенанта Шпол, який вривається Йорданського вечора до хати Андрусаків і наказує Василькові принести зброю. Марія побачила у ньому свого старшого сина Андрія, якого було вбито. На запитання, чи мав він матір, – відповів, що ні, хоча від цих слів аж здригнувся.

Тут простежується психологічний комплекс двійництва. Марія дивиться на вбивцю-лейтенанта і в його очах бачить сина Андрія, так як і в очах офіцера образ сина Марії накладається на образ його власної матері – «білої пані».

З одного боку, можна стверджувати, що Шпола не такий вже і негативний персонаж. Далеко в душі він згадує своє дитинство, рідну матір і, можливо, навіть мучили його докори сумління, але він приглушував ці почуття. Його так навчили більшовики.

Можемо виокремити тут художню деталь: лейтенант про звичайні речі говорить українською мовою, а про ідеологічні реалії – російською. Коли Іван висловлює думку, що «Єдиний провідник у житті людини – туга за своїм гніздом, і нема гіршого злочинця, як той, хто його руйнує», він знаходить таку відповідь: «Да бросьте ви [...] невже ж би то я мав прожити весь вік, як кіт у норі, таж світ широкий, і где кусок хлеба, там дом родной!..» [23, с. 275]. Внутрішнє змагання між спогадами минулого і теперішнім більшовицьким вихованням роздвоїло його натуру.

Звідси і різні варіації сюжету, коли Василь вбиває офіцера, Іван промовляє: «Що ти наробив, сину? Він – не ворог» [23, с. 92]; інший варіант – «Що ти наробив сину, та ж він наш запеклий ворог!» [23, с. 314].

Цікавими і неоднозначними в романі виписані жіночі постаті. У творі немає негативних жіночих образів. Якщо серед чоловіків і трапляються негативні персонажі, то серед жінок вони не простежуються. Навіть якщо є щось аморальне у поведінці героїнь, то це зроблено заради добра. Попередньо вже йшла мова про Агнешку. Можемо згадати і про Олену, яка чинить гріх із чоловіками-більшовиками, але робить це з метою їх викриття. Не один раз так упівці ловили ворогів.

Образ жінок супроводжує певна деталь або символ. Описуючи Наталку Слобідську, письменник використовує зорову деталь – білий колір: «біла дівчина з товстою косою й чорними дужечками брів», «біла головка з дбайливо розчесаною гривкою, що спадала на чорні брови», «білокоса красуня», «білокосе дівча у вишитій широкими вуставками сорочці, мальованому фартуху й вишневій запасці» [23, с. 69].

Чому саме білий колір? Ця дівчина є найвищим Божим творінням, з чистою душею, розумом та серцем. Хоча й вчинила гріх з жонатим

чоловіком, але тільки через безмежне кохання до нього. Але попри все добре і світле, в цьому тілі ховається страшна недуга, яка пожирає її кожен день все більше і більше: «...сама вона робилась невагомою, мов павутиння, яке може злетіти в піднебесся від подиху леготу» [23, с.157].

Трапляється так, що Господь забирає до себе молодих і невинних дівчат: «[...] бо не для нього прийшла вона на світ, лише для свого гріха з жонатим або ж для Бога, який хоче забрати її до себе; позаздрив Господь на створену ним самим красу, подібної якій ще не було в Бондарівці та й бути не повинно...» [23, с. 135]. Кохання Наталки і Василя було настільки сильним, що хлопець не зміг змиритися зі смертю коханої, сам себе вбиває.

Оповитий білим кольором і образ Ліди Сиротюк: «біловолоса дівчина, яка несміливо стояла на порозі; дівчина була ніжна, гейби аж прозора»; «біла з маленькими, мов паперівки, груденятами під малиною блузочкою, світловолоса і довгонога» [23, с. 382]. Теж добра, віддана дівчина, яка щиро покохала Василя Андрусика. Варто акцентувати на її неймовірній сміливості, адже мало хто б наважився заради кохання стати у бій разом із чоловіками.

«Білою панею» названо матір лейтенанта Шполи, яку він мало що пам'ятав. Її образ можна ототожнити із образом Марії, а образ батька – з образом Івана: «лейтенант з прихованою злобою поглянув на господаря, такого схожого на вусатого полковника, на господиню з обличчям білої пані» [23, с. 278].

Використання білого кольору щодо образів Наталки, Ліди, «білої пані» дає підстави стверджувати про архетип життя. Адже білий колір – це символ вічності життя, святості, чистоти, смерті.

А вже для зображення Софії Маланючки, Сальомеї та Юлії Шинкарук автор використовує чорний колір, наділяючи їх пристрасністю, рішучістю, сміливістю. Це сильні духом жінки, які здатні будь-що боротися за українську державу, за своїх рідних та близьких.

Донька мольфара Івана – Софія «вирлоока з чорним, мов воронове крило, волоссям» [23, с.72], яка втративши коханого, перетворюється на камінь.

Сальомея – єврейка, зв'язкова УПА, яка будь-яким способом намагалася дізнатися щось про ворогів, щоб допомогти упівцям.

Юлія Шинкарук на початку твору постає перед читачем як маленька дівчинка: «чорноволоса кучерява панна з гострим носиком» [23, с.85], яка закохується в Івана Захарчука, але приховує свої почуття. Іван пішов у партизани і довгий час від нього не було звістки, тому дівчина вирішує будувати своє щастя з Михайлом Сорокою, якого так і не змогла полюбити. Коли знову у її житті з'являється Іван, вирішує покинути все і приєднатися з коханим до УПА. Спостерігаємо, як юна дівчинка переростає в дорослу свідому жінку: «кучерява чорноволоса жінка, сувора і вродлива» [23, с. 434].

Інколи Роман Іваничук не зупиняється на якихось індивідуальних рисах зовнішності, а передає тільки враження, яке викликає жіноча врода. Неймовірною красою захоплює читача Ганна: «Ганна зсунула хустку на потилицю й мовби осліпила окружного провідника: Ворон примружився й промовив, не втримавши в собі захоплення: «Знаю, знаю, що всі космацькі жінки гарні, але така!..» [23, с. 367].

Проживши нелегке життя, Ганна залишається красивою і у старшому віці. Протягом цілого життя прагнула стати щасливою. Вона безмежно кохала Пилипа Гулейчука, але той, замість коханої, вибрав багатство. І так, піддавшись солодкому гріхові, жінка мала багато чоловіків аж до зустрічі із Чарнотою. І то, здавалося б, знайшла того єдиного, але безжальна доля забирає його в домовину. Все-таки Пилип переосмислює свій вчинок і повертається до Ганни.

Цікавим є образ Олени. Письменник визначає, хто вона: «лярва» й ніжна коханка, жагуча і палка до любові дівчина месниця. Образ Олени різний, залежно від того, з яким чоловіком їй доводиться мати зв'язок. Василь, пізнавши її, як жінку, стає дорослим, мужнім, прагне до подвигів. З ним вона була ніжна і зваблива. А для Шполи Олена стає пасткою: «... трутив жінку на постіль і, одягнутий та в чоботях, шалено навалювався, шукав, проникав у її тіло, шарпав, давив і навтішатися не міг, коли полум'я потахло й він запав у

провалля несподіваного спокою, почув раптом гуркіт машини [...] збагнув, що [...] тупо потрапив у пастку... кинувся до жінки, стягнув її на землю й почав бити ногами» [23, с.296 – 297].

Автор показує, що жінка є берегинею життя, вона дає силу тим, хто захищає народ, а у того, хто його знищує, – забирає всю силу і міць.

Письменник не засуджує жінок-блудниць (Наталка Слобідська, Ганна Палійчучка, Олена, Олена Єзунина), а зображує як таких, що прагнуть знайти кохання, і вони його обов'язково його знаходять, а втративши, пам'ятають усе життя. Тут Роман Іваничук відходить від християнської моралі, а вважає, що жінкам притаманна і гріховність, і святість.

Якщо «зануритися» глибше в роман, помітно, що автор часто використовує еротику. Це своєрідний експеримент – поєднання епосу з героїкою. Так плотська любов Івана Захарчука-Буркута та Юлії Шинкарук, Наталки Слобідської й Василя Маланюка, Василя Андрусика і Ліди Симолюк, Ганни Палійчучки та Чарноти є життєдайним джерелом, яке дозволяє їм протистояти жорстокій новій владі.

Кожен образ у романі відіграє певну відведену йому роль. Як головні персонажі, так і пересічні особистості виконують важливу роль у творі та є взаємодоповнюючими, головне вони творять історію народу, є невід'ємною складовою тетралогії.

Ім'я головного героя роману Василя Шкляра «Троща» залишається. Його псевдо стає відомим аж у третій частині. Саме через це «Місяць» близький читачеві. В нього не сверблять руки на вбивство, більше того, він не став працювати в Службі Безпеки повстанців, «...бо звик воювати відкрито з ворогом, але не зміг дивитися як на допитах падали на коліна й пускали нюні вчорашні побратими». Навіть тоді, коли приходилося робити жахливі речі «Місяць» говорить: «Чесно кажучи, мені ще не доводилося обезголовлювати трупи, і я погано уявляю, як воно робиться. Мабуть, живому ворогові легше відтяти довбешку, ніж мертвому, тим більше, коли та

голова ще недавно говорила з тобою, приязно усміхаючись і в ній було скільки однакових з тобою думок, сподівань, присягань, молитов»[61, с.212].

На момент подій УПА героєві «Місяцю» було 25 років. У теперішньому йому 50, але він виглядає досить молодо. У нього була сестра, проте з нею він майже не бачився, бо вона вийшла заміж і поїхала далеко від дому: «Я отримав від неї лише одного листа. Вона писала, що зустріла чоловіка, з яким щаслива, і легким натяком дала зрозуміти, що нам не варто листуватися, бо це може зашкодити їхнім дітям, тобто моїм небожатам»[61, с.316]. Слід зазначити, кожен учасник підпілля мав якийсь вигадане ім'я, щоб ворогові важко було розпізнати, хто насправді криється під ним. Серед образів-персонажів роману постає ціла галерея цікавих і дотепних імен та прізвищ, які подекуди характеризують свого власника, зокрема Гак, Сум, Дзідзьо, Голий, Шпак, Сокіл, Лоза, Сірко, Стодоля, Пластун, Леміш, Веселка, Волошка тощо. Псевдо-ім'я головного героя Місяця автор асоціює із планетою Місяць: «Я підійшов до річки, на якій тремтіла місячна стежка, знов стягнув чоботи, поклав свої речі на березі і був би пішов тією місячною доріжкою далі, але мені страх як хотілося пити, то я забрів у воду і зачерпнув у пригірщ цілого місяця, який заглядав на мене уже з води. Я випив його жадібно всього, а місяць знову вродився у Стрипі, я випив і того, і ще одного, і так я випив дванадцять місяців»[61, с.42]. Портрет персонажа створений за допомогою психологічного самоаналізу персонажем самого себе (саморефлексія).

Протягом усього роману головний персонаж розмірковує над зрадою і не може змиритися з нею.

Хоча, якщо мовити про справедливість і чесність законів УПА, Місяць теж зрадник, оскільки врятував Влодка. Михайлина так відгукнулася про «Місяця»: «— Ви ж у нас святий..». Але «Місяць» себе не відносив до зрадників: «Вона хотіла сказати, що ми пов'язані одним гріхом. Та це було зовсім не так» [61, с.408].

Відкрито автор симпатизує образів Михасі, майстерно змалювавши її чарівну зовнішність, в яку закохуються герої твору: «Сині очі на смаглявому виду – то така, розумієте, рідкість, яка може вивести з рівноваги швидше, ніж каверзне запитання. І вже вивела не одного. У неї була збіса красива шия, теж смагла, як липовий мед, і від того білі пацьорки на гладенькій шкірі здавалися чистими перлами з далеких недосяжних морів. У короткій майже хлопчачій зачісці, що в'юнилась темним шовком, те ж було щось викличне і зухвале» [61, с.190]. Михася щиро віддана повстанській справі, але коли на терезах опиняється її любов до зрадника, вона не може переступити через своє почуття і відректися від коханого. Трагедія вибору змушує її до роздумів «десь загубитися в цьому світі, щоб її ніхто не знайшов: ні свої, ні чужі».

Переконаємося, що образ Михасі в романі грає ключову роль. Коли зрадників і повстанців ще можна розділити на чорне і біле, образ цієї жінки хвилює читача, який переймається її долею, коли героїня за збігом обставин потрапила в трощу, з якої вибратися було неможливо. Насправді образ Михасі уособлює трагічну долю українців в цілому.

Сильним, вартим Михасиною кохання постає красень Стодоля. Спочатку він займає чин провідника, ще раніше працював у повстанській СБ, але на якомусь переломному етапі стає зрадником. Стодоля сам пояснює свій вчинок: «...провідник Буревій застановився зліквідувати його, оскільки Стодоля начебто розгулявся, не дотримується конспірації, пиячить, брутально поводить з людьми і плямує честь організації. Про це йому сказав провідник Корнило» [61, с.104]. Цілком очевидно, що загроза Стодолі від провідника Буревія – нікчемний мотив для зради. Хіба, зрадивши, Стодоля став у більшовицькій безпеці, аніж залишаючись зі своїми? СБ у повстанців діяла рішуче і жорстоко, зрадника неодмінно чекала смерть.

Варто сказати, що письменник таки намагався глибше проникнути в психологію персонажа, пояснити його вчинок ідеологічними мотивами. Стодоля ще кілька разів виправдовує зраду – то тим, що організація програла

боротьбу і подальші жертви даремні, то тим, що серед більшовиків теж чимало патріотів нашої батьківщини, і що червоні добре ставляться до України. Навіть погодившись, що в цих роздумах була якась реакція, важко повірити, що такий сильний, розумний і переконаний повстанець, як Стодоля міг так просто змінити своє бачення ситуації. У всякому разі, про те, як відбувалася переорієнтація у свідомості Стодолі автор навмисно не пояснює, а змушує читача домислювати самому.

Не витримує критики і те, що Стодоля користується авторитетом у більшовиків. Вони всі його слухають, не вимагають нікого видавати, та ще й припиняють робити рейди в навколишні села.

Одним із найвірніших вояків, який не зрадив організацію був Сірко – вірний товариш і побратим Місяця: він «перебрав собі псевдо від запорізького кошового, був, однак, більше схожий на розумного пса, ніж на славетного отамана. Він мав дуже розумні, сумирні руді очі, мовби позичені таки в Сірка, і завжди дивилися на тебе якимось віддано і довірливо» [61, с.260]. Він любив читати «Мазепу» Богдана Лепкого. Сірко з тих, хто до загибелі боровся за ідею без тіні вагання і коливань.

Промовистим є діалог Сірка і Місяця, де на запитання Сірка «...я застановляюся собі на думці, як то чоловік стає зрадником? Або візьми Стодолю... Ми ж його он скільки знали, а й подумати не могли про таке», Місяць відповідає: «Хлоп стомився і хоче легшого життя». Відтак Сірко посилює своє питання та водночас ствердно відповідає: «Якого легшого? Як можна втікати від того, що тобі призначено? Я вдячний Богові, що дав мені таку дорогу. Іншої не хочу» [61, с. 139-140]. Натомість Місяць вдається до філософських рефлексій: «Люди бояться смерті. Вони прийшли у цей світ, щоб жити. Вони хочуть бути щасливими». Та Сірко не зовсім погоджується із товаришем: «Дурний, хто так думає. Стільки його тобі треба? Пучку. Більше не влізе. Ось повітря. Візьми його стільки, скільки вдихають легені... Так і щастя, так і життя. Візьмеш його стільки, скільки вмістять відведені тобі дні... Найстрашніше – це ганьба. Або ганьба, або честь». Місяць

продовжує відстоювати свою позицію: «Люди змінюються. Або їх змінюють обставини», на що у Сірка свій висновок: «Теж дуже. Яким я був, таким сі лишу. А про тих мені не кажи» [61, с.139-140].

Юрій Паєвський (Жук), якого 14-річним його мати, зв'язкова Олександра Паєвська, привела в лісову криївку в 1950 році згодом відбудуватиме 25-річне покарання разом з Місяцем й після виходу із місць позбавлення волі шукатиме брата і матір.

Яскравим просвітленням після тих страшних подій для героя стала зустріч із своєю землячкою Стефою: «З одного імені можна здогадатися, що вона доводиться мені землячкою, хоч і народилася по той бік Золотої Липи на Бережанщині, в селі Поручин» [61, с.33]. Вона працювала в кафе і з усіма поводитися холодно. Але, коли зустріла «Місяця», ніби заново ожила: «Але зі мною защебетала, як пташка, і зачервоніле серце старого вояка-невільника тихо всміхнулося. Віком вона була близько тридцяти п'яти, мала строгий галицький ніс і напрочуд ясні, як у лошати, очі» [61, с. 33]. Стефа закохалася у Місяця, незважаючи на 15-річну різницю у віці. Задля нього вона була готова на все: «Вона вискочила надвір роздягнута, в самій лише благесенькій кофтині, і в тому був якийсь особливий знак» [61, с.66].

Цікавими і багатогранними є образи обох романів. Письменники занурюються у внутрішній світ своїх героїв і за допомогою саморефлексії здійснюють психоаналіз їх поведінки.

Особливою рисою зображення персонажів Романа Іваничука є міфологічність та фантастичність образів. Перетворення у вовкулаку, у кам'яну скульптуру, застигли дві з'єднані постаті – це надає роману магичності й таємничості.

Обидва письменники зосереджуються на проблемі дружби і зради. Порівняємо дружбу Мирона Шинкарука і Йосафата Юлининого з Місяцем і Сірком. На заваді щирих стосунків Мирона і Йосафата стала дівчина – Настя Слобідська. Коли дівчина вибрала Василя Маланюка, неприязнь між

хлопцями зникла. Місяць і Сірко пройшли випробовування війною і ніхто з них не піддався зраді.

Якщо порівнювати Місяця і Мирона, бачимо, наскільки вони різні. Місяць був очевидцем всіх кривавих подій, сам брав участь у них, а Мирон – присвячує себе повністю літературній діяльності і тільки пише про почуте.

Порівнюючи зрадників у романах, тут простежуємо більше суперечностей. Стодоля хоч і виявився зрадником свого народу, але внаслідок цього ніхто не постраждав: він нікого із колишніх побратимів не видав червоноармійцям. Натомість Йосип Кобацький підступний злочинець, який не тільки доносить про всіх більшовикам, а й краде і вбиває.

Роман Іваничук і Василь Шкляр поділяють своїх персонажів на «своїх» і «чужих», тобто позитивних і негативних, але інколи ця межа стирається, бо одні переходять на бік інших.

Жінки в обох творах – це сильні, мужні героїні, які прагнуть знайти справжнє кохання будь-якою ціною. Роман Іваничук викриває одну із жіночих вад – легкість піддаватися під вплив чоловіка.

Найсильнішими характером, на нашу думку, постає Юлія Шинкарук, Ліда і Михася, які вірно пліч-о-пліч з чоловіками-воїнами борються за національну ідею. Кохання додає їм сили. Єдина відмінність між ними це те, що Михася виявилася зрадницею. Але чому? Через кохання, вона не змогла виказати Стодолю, а приховувала його гріхи.

Роман Іваничук, на відміну від Василя Шкляра, більшу увагу приділяє описам жінок. За допомогою зовнішнього вигляду письменник показує внутрішній світ своїх героїнь.

Отже, Роман Іваничук та Василь Шкляр детально зображують своїх персонажів, занурюються у їх внутрішній світ і за допомогою психоаналізу вмотивовують поведінку героїв. Це дає змогу читачеві зрозуміти вчинки персонажів, виправдати їх або ж осудити.

2.3. Символіка романів «Троща» та «Вогненні стовпи»

Роман Іваничук у тетралогії «Вогненні стовпи» використовує різноманітну символіку для створення романного підтексту. Сама назва роману «Вогненні стовпи» має символічне значення. Вогонь – це символ енергії, переродження, сонця, очищення від зла, небезпеки. У творі згадуються два вогненні стовпи на небі, що є символом чогось важливого, що може докорінно змінити хід подій. Один з них є справжнім – реальною дійсністю, а інший – маревом: «... а на подвір'ї стояли три постаті, освітлені двома вогненними стовпами, і один з них, міражний, чорнів, ніби на нього падала тінь обеліска» [23, с.326].

Перед Василем Андрусяком постав доленосний вибір: як вчинити із наказом Шполи? Тому, вийшовши з дому Олени, він побачив знак: «... синюватий полиск Солтисової гори змінювався білотою, а на горизонті зі снігової габи видобувалося рожеве полум'я, воно виповзало із преісподньої рівнини стовпом і зчудувався хлопчина, коли побачив на другому краю небозводу вершечок ще одного вогненного стовпа, начебто мали сходити два сонця» [23, с.290].

Використовує письменник і символ дороги, пройденого шляху. Дорога у творі виступає як міфологема життя, життєва мандрівка. А село Боднарівка – символ початку дороги, моральні та духовні надбання людини.

Опирається Р. Іваничук на міфологічні та релігійні традиції, тому, описуючи шлях руху, зазначає, що дорога має свій початок і кінець. Варто зауважити, що мається на увазі не тільки дорога в реальному зображенні, а й у метафоричному: «Дорога її (тобто Наталки. – К. Т.) могла закінчитися хіба що на Шпаєвім» [23, 138].

Також під значенням дороги розуміється людське життя: «Осмислення пройденого доконче людині, яка наближається до неминучої межі, певне, для того, щоб упевнитися в немарності свого існування і тим опротестувати смерть...» [23, с.17].

Знаходимо у романі і символ червоного місяця, який асоціюється із кров'ю, війною, неспокоєм: «...рій повз на гору, над якою завис червоний місяць, й швидко западав до вершини, нібито комашня сподівалася зігрітись там під холодним сьйвом; врешті партизани залягли і зникли з овиду» [23, с. 283].

З іншого боку, місяць – символ оберегу, захисту вояків: «Місяць он який великий над нами, він таки гріє» [23, с. 288].

Багато подій у романі відбуваються вночі, що навіюють відчуття тривоги, мороку.

Цікавий знак подала природа лейтенантові Шполі: «...під ноги заковувало гарячетканий рушник і уздрів він на ньому різнобарвні узорі, та кольору крові, яка вічно фарбувала його життя, на рушнику не було; на сніговій габі в діамантових крупинках сонячне світло розщеплювалося в жовті й сині зблиски, що зливалися у смуги [23, с. 295]. Це означало, що досить литися вже крові. Війна має закінчитися. Багато українців полягло за свою Батьківщину. І тепер має замайоріти жовто-блакитний стяг на мирному небі.

Наявний у творі і символ сонця. Згадка раніше про таємничі події, які відбуваються вночі, але рано чи пізно повинно зійти сонце і розсіяти морок над Боднарівкою, над Україною.

Сонце – символ життя, енергії. Захід сонця – близьке завершення життя: «[...] сонце заходило й забагрювало узгір'я червоними плахтами, що поволі зсувалися із схилів і блідли; тривожне передчуття пройняло Ганну, що після того, як гості роз'їдуться, вона зостанеться сама-самісінька на цвинтарищі [...]» [23, с. 339 – 340].

Письменник використовує у творі і національну символіку. Вишивка символізує молитви, долю, яку закладають із кожним хрестиком на полотні: « [...] на подушках записані молитви, пане генерале [...] І як гарячий узір, то й просьба гаряча, як темний – то тужна, а вишиття чорними нитками – та псалми за погібних» [23, с. 345].

Вишивка з давніх-давен виконує особливу роль в житті українського народу. Коли дитина народжувалася, на пелюшках вишивали її ім'я. Йдучи до шлюбу, молода вишиває рушники, які дає старостам. Молодята, присягнувши перед Богом, мають стати на вишитий рушник. І навіть в останню дорогу людей супроводжують із вишитими атрибутами.

Відбиті у творі і давні вірування українців – розмальовування писанок. Кожна писанка, ніби окремий маленький світ. Тут сонце і місяць, вода і земля, засіяні поля і дерево життя. Писанки дарували на свята, які мали оберігати від хвороб, посилати довгі щасливі роки життя. Кожний знак на ній – певний символ. Писанки розписували перед Великоднем. Про їх виникнення та значення розповідає у творі Ганна Мовляв, навіть Матір Божа розписувала писанки Пилатові, щоб врятувати свого сина.

Не дуже добрим знаком вважалося розбити писанку: « [...] і коли ти випишеш на яйці знаки сонця, блискавки, хмар, засіяного поля, зірничок, то набуває воно чудодійної сили, і не дай Боже, як розіб'ється, викинути лушпайки в сміття – тоді ті візерунки стають злими прикметами, і той клаптик з крапчкою, що означає домівку, може спалахнути полум'ям й спалити хату, дерево життя з двома оленями нашлють порчу на худобу, а кривульки, котрі означають дощ, спричиняють посуху в краю...» [23, с. 423].

Образ оленя символізує силу, сміливість, душу. Тому в романі вбивство оленя асоціюється із тяжким гріхом, це ніби загибель духовного начала в людині: «[...] і несеться крізь нього зраний олень, немов первородний гріх, немов примара неминучої спокути за невинно пролиту кров [...]» [23, с. 114].

Вбивство оленя – це знак горя, втрати, знищення: «[...] моторошний плач, не плач, а виття, так кричить смертельно зраний олень – злетів у піднебесся і ціпенів там, і ламався, і хрустів, і спадав градом на дно землі. Боднарівка догоряла» [23, с. 246].

Роман Іваничук широко використовує символіку для підкреслення багатозначності та смислової глибини створюваних ним образів.

Важливу роль у романі «Троща» відіграють художні деталі. Автор привертає увагу до намиста Михасі, яке символізує життя, а те, що воно пірвалося – смерть: «Її рука сіпнулася на шиї, і сталося те, чого я боявся. Нитка тріснула, білі перли брязнули на стіл, на підлогу, розкотилися в усі боки» [61, с.224]. Одна намистинка, яку зберіг Місяць, символізувала те, що йому пощастить вижити: «...зупинився ще раз і моя рука шугнула в кишеню маринарки. Я намацав там одну безцінну для мене річ, яку зберігав довгі роки, і її не змогли й відібрати у мене ні на пересильних пунктах, ні в карцерах, ні в бараках посиленого режиму, ні навіть тоді, коли роздягали доголо й вибивали ребра і зуби» [61, с. 408-409].

Символом доброти і милосердя у творі виступає біла лілія: «...і тоді я побачив, як між Сіркових сучкуватих лопаток, які випиналися навіть з-під кужайки, випорснула біла лілія, з тих лілей, що цвіли на багнах нашої трощі, й ось майже така лілея випорснула, як жмут вирваної вати, з-поміж лопаток Сірка й почала червоніти, наливаючись кров'ю» [61, с. 386].

У християнстві лілія є символом чистоти і цнотливості, тому рослина традиційно зустрічається на мальованих зображеннях поруч з Богородицею і другими непорочними святими. Гілка лілій, починаючи з доби Відродження, – безперечний елемент у сцені Благовіщення. Як свідчать стародавні перекази, вона росла ще в Едемі, коли там мешкали Адам і Єва. При цьому, незважаючи на гріхопадіння людей, ця квітка не втратила свою чистоту: ніяке зло не змогло залишити своїх слідів на білих, як сніг, пелюстках лілії.

Тому в образі Сірка автор втілює світлу і чисту людину, яка не зламалася духовно, не піддалася гріхові – зраді.

Синій колір Волоциних очей символізує чесність, вірність, життя, красу, скромність і простоту, доброту, ніжність, душевну красу, праведність, святість, чистоту. Разом з тим викликає почуття холоду та нагадує тінь. Синій колір пов'язаний з «тим світом», з місцем перебування нечистої сили,

виступає як атрибут «чужого» простору. Поряд з чорним кольором синій ототожнюється як колір смерті, трауру. «І вона озирнулася. Глянула коротко через плече і знов повернулася до садіння братчиків, не здогадуючись, що вдарила мене на відсіч тими синющими очима, від яких засинів увесь світ. Світ засинів, схитнулася земля, усе, що жило в мені і боліло з того часу, як шміраки накрили мене у трощі, враз розбилося на дрібні скалки, розсипалося, подруго Волошко, як ваше намисто в бункері, коли ви його розірвали» [61, с. 404].

Автор витримує канони жанру. Він не відволікається на загальні роздуми, а розповідає про події, які герой проживає тут і зараз. Разом з тим, персонажі мають минуле, яке проступає через епізоди: комишні бої, поранення, свято Різдва в дитинстві або незвичайна рибалка. Оповідь стає повнокровним людським життям, в яке проникає читач та стає обсерватором особистої драми Місяця та його побратимів.

Отже, на наше переконання, роман Василя Шкляра «Троща» за своїм змістом та тематикою є особливо актуальним у наш час. Автор апелює до важливого питання в житті кожної людини – проблеми вибору, яка є наріжною в багатьох аспектах людського буття. Доленосний вибір людина робить у складні часи боротьби за батьківщину, за її волю та ідеали. Надто важким дається вибір людини, коли стоїть питання про долю її батьківщини. Той, хто по-справжньому шанує землю своїх предків, готовий віддати за неї і своє життя, але й є такі, які заради власних вигод, готові прийняти позицію ворога, зрадити навіть самих себе. Споконвіків тема вибору для українців залишається ключовою. «Воля Україні або смерть» – з такими словами майоріли знамена холодноярівців. Лозунг «Воля або смерть» підхопила Небесна Сотня на Майдані. З цим висловом на вустах пішли воювати і продовжують виборювати свободу для рідної землі добровольці у теперішній російсько-українській війні на Сході України. І не тільки кіборги довели: Україна має героїв, котрі готові йти на смерть в ім'я Батьківщини.

2.4. Мова творів

Мовна палітра роману помірно збагачена західноукраїнським діалектом, що робить діалоги природнішими, але в жодному разі не відволікає від сюжету. Вона проста й зрозуміла, а стилістично вправні конструкції дозволяють прочитувати текст швидко та отримувати справжню насолоду.

Мовна роману «Вогненні стовпи» Р. Іваничука надзвичайно багата і різноманітна. Тут змішані різні лексичні, діалектні риси. Свій текст письменник творить українською літературною мовою, проте часто використовує слова галицьких та гуцульських говірок.

Зокрема, наявні у романі авторські новотвори – неологізми: *вирлоока*, *скресний*.

Діалектна лексика у творі представлена бойківськими, гуцульськими, покутськими, наддніпрянськими говірками: *арідник* – «чорт», *газда* – «господар», *мольфар* – «чаклун», *знимка* – «знімок», *сарака* – «бідолаха», *чей* – «може», *фудулитися* – «бути гордим», *фоса* – «рів», *плова* – «злива», *зріти* – «бачити», *вакації* – «канікули», *вуйко* – «дядько», *повісти* – «розказати», *снити* – «снилося», *домів* – «додому», *склеп* – «магазин», *чо* – «що», *файно* – «гарно», *пугар* – «стакан», *жона* – «жінка», *куриви* – «корови».

Для надання місцевого колориту та яскравого змалювання своїх персонажів Роман Іваничук використовує лексичні діалектизми: «Вийшов на поріг й знову почув гуркіт на Греготі – десь-таки йде *плова*, й змокне Юрко до нитки...» [23, с. 498]; «*Мольфар* умів відвертати градові тучі, а мадярської орди зупинити не міг...» [23, с. 67].

Збагачує мову роману широке використання синонімів. Поєднання таких синонімів: сказати–мовити–прошелестіти–залебедіти–проквилити – свідчить про велику ерудицію письменника. Таке багатство синонімічних рядів дає можливість автору вустами персонажів надавати розмові емоційного забарвлення: «[...] а від тих слів рівно задихала Наталка, й губи її *прошелестіли*: «Повтори, повтори, *скажи*, що ти знаєш цю правду...» [23,

с. 100]; «Й підламалися у Йосипа ноги, він присів на порозі й *залебедів*: «То я знайшов... у лісі...» [23, с. 89]; «І я зостануся сама на цвинтарці, як же мені одній дожити? – *проквилила* Ганна» [23, с. 340].

Контекстуальні синоніми автор використовує з метою підсилення висловленої думки: «Хтось іде за ним і хоче його *штовхнути, вдарити, трутити*» [23, с. 501].

Разом із синонімами у тетралогії функціонують антоніми для передачі внутрішнього мовлення персонажів, чи в авторській мові: «Біль пригас: шість домовин з убієнними мужами відпливали за небокрай і канули у вічність, а *життя* таке байдуже до *смерті*» [23, с. 217]; «[...] чей не було б людей на землі, якби не їхня жадоба пізнання *добра і зла*» [23, с. 277].

Одним з найулюбленіших художніх засобів у творах Р. Іваничука є оксюморон, тобто поєднання двох протилежних за змістом понять: «Під розпеченою до білоти тацею місяця *шкварчав* на морозі *сніг*, по наступу закипала діамантова крупа; на Солтисовій горі варилися в *зимовому окропі* залеглі вояки» [23, с. 286]; «[...] Й почула Марія *німу розмову* між чоловіками за столом» [23, с. 278].

Послугується письменник прислів'ями і примівками, що надає творові національного та урочистого забарвлення: «[...] корова у вінку, а дівка без віночка [...]» [23, с. 107]; «[...] шутка б'є, не я б'ю, віднині за тиждень Великдень [...]» [23, с. 236].

Наявна у романі лайлива та вульгарна лексика. Такі мовні засоби автор зазвичай використовує для зображення аморальних вчинків або для характеристики ворогів: Агнешка і Олена прозвані в творі «лярвою», «курвою». Також використання лайки створює місцевий колорит: «Срав я вашій курвій мамі!»; «[...] а щоб вас дідько взяв, каліки!» [23, с. 105].

Саме ці риси виявляють мовну індивідуальність творів Романа Іваничука і свідчать про високу майстерність письменника.

Мова роману Василя Шкляра «Троща» насичена різними лексичними засобами. Використовуючи різноманітні стилістичні прийоми автор дає

характеристику персонажам, їхнім вчинкам, подіям. Василь Шкляр використовує афіксацію з метою надання нейтральним лексемам конотативного забарвлення. Позитивне сприймання понять надають номінативні суфікси: «Вийди, вийди, доленько із води, визволь моє серденько із біди...» [61, с. 91]. Негативних та згрубілих відтінків автор додає за допомогою аугментативних суфіксів: «Один такий товстелезний будяк ріс якраз» на вхідному люкові» [61, с. 96].

Російські слова використовує письменник у мовленні «червоних визволителів». Такий спосіб створює контраст між «своїми» й «чужими», а також показує неосвіченість солдатів: «Проклятьє, – озвався один. – Єщо кандьор не віделі, а уже потерялі четверих» [61, с. 29].

У мовленні червоних автор часто використовує вульгаризми: «Виявляється, він, скурвий син, не голодував...» [61, с.104], «Вкуси себе за сраку» [61, с.137].

У романі «Троща» багато фразеологізмів: лихо не без добра, вовчий голод, душа в душу, перша скрипка тощо.

Зображуючи історичну добу, в якій перебувала Україна, автор використовує штампи-ідеологеми, які властиві для радянської епохи, інколи з іронічним забарвленням: червоний пролетаріат, радянська влада.

У мові повстанців використовуються просторічні діалектні фразеологізми-вигуки. Такі засоби служать для емоційно-експресивного забарвлення мовлення: «Най би мене грім ударив!», «Шляк тебе трафив!»

Багато висловів у творі використовують на позначення реалій УПА: рух опору, окружний провідник, підпільна боротьба, крайовий провідник, підлягає ліквідації.

Головний герой роману – Місяць використовує жаргонні фразеологізми, можливо, тому що він відбув 25 років ув'язнення: листи «під опіку», чорна мітка в паспорті, хлопці в чорних плащах, ховати за дріт тощо.

Привертають увагу читачів авторські афоризми та сентенції: «Зраду можна зрозуміти, але не можна виправдати».

Яскравою мовною рисою роману є використання псевдонімів. Для вояків УПА характерним було обирати собі псевдо з метою безпеки власного життя.

Псевдо-ім'я головного героя Місяця автор асоціює з планетою Місяць: «Я підійшов до річки, на якій тремтіла місячна стежка, знов стягнув чоботи, поклав свої речі на березі і був би пішов тією місячною доріжкою далі, але мені страх як хотілося пити, то я забрів у воду і зачерпнув у пригірці цілого місяця, який заглядав на мене уже з води. Я випив його жадібно всього, а місяць знову вродився у Стрипі, я випив і того, і ще одного, і так я випив дванадцять місяців» [61, с.42]. Інколи він порівнює себе із козаком-невільником Нетягою «...недавно читав послання щасливого сім'янина Жука до нежонатого козака Нетяги» [61, с.112].

Часто автор використовує як псевдо назви князів, гетьманів, різних історичних діячів: Сірко (кошовий отаман), Мазепа (гетьман Запорізької Січі), Голий (один із керівників гайдамацького руху) тощо.

Псевдоніми в творі виконують не тільки номінативну функцію, а й характеризують образ героїв, надають їм оцінку.

Інколи псевдоніми не є однозначними. Наприклад, псевдо Сірко асоціюється не тільки з кошовим отаманом, а й із собакою Сірком: «Наш друг, який перебрав собі псевдо від запорозького кошового, був, однак, більше схожий на розумного пса, ніж на славетного отамана. Він мав дуже розумні, сумирні руді очі, мовби позичені таки в сірка, і завжди дивився на тебе якось віддано і довірливо [61, с.16].

Однак через любов до «Мазепа» Богдана Лепкого Місяць дав йому ще одне псевдо – Мазепа.

Використовує Василь Шкляр і псевдо, які утворилися від назв професій: Шах, Кум, Бурлака, Боцман, Пластун тощо. Наявні в романі псевдоніми тваринного та рослинного походження: Пугач, Сокіл, Рись, Сом, Жук, Змій,

Волошка, Ліщина, Черешня, Очерет, Верба, Береза тощо. Є антропоніми, які утворилися від назв явищ природи: Веселка, Буревій, Крига.

Отже, художні антропоніми в романі «Троща» виконують важливу роль. Вони є засобом характеристики персонажів, передають психологічний стан героїв та їхню поведінку. Таким чином, широке використання діалектизмів, прислів'їв, приказок надає творам місцевого колориту. А багата синонімія, антонімія, вживання антропонімів надають романам емоційного забарвлення та стилістичної довершеності.

Висновки до розділу 2

Аналізуючи композиційно-сюжетні особливості тетралогії Р. Іваничука «Вогненні стовпи» та роману В. Шкляра «Троща», виявляємо в обох творах прийом ретроспекції. За допомогою подій, які відбуваються у двох часових вимірах, письменники охоплюють великі хронологічні межі.

Привертає увагу жанрова система «Вогнених стовпів». У творі Р. Іваничук зумів поєднати декілька жанрів: прелюд, легенду, притчу і реквієм. Кожна частина може існувати самостійно як завершений твір.

Образна система романів є специфічна і різноманітна. Р. Іваничук і В. Шкляр уміють проникнути у внутрішній світ персонажів і через саморефлексію провести психологічний аналіз вчинків героїв.

Особливістю зображення героїв Р. Іваничука є фантастичність та міфологічність образів.

Спільною рисою обох письменників є те, що у «Вогнених стовпах» і «Трощі» вони поділяють персонажів на «своїх» і «чужих».

Найбільшу увагу привертають образи зрадників (Стодоля у «Трощі», Йосип Кобацький – «Вогненні стовпи»). Зображуючи «чужих», тобто відступників, автори детально описують внутрішні суперечності героїв.

Символіка романів «Вогненні стовпи» і «Троща» помітна вже із самих назв творів. Роман Іваничук і Василь Шкляр за допомогою символів

створюють романний підтекст, підкреслюють багатозначність та смислову глибину створюваних ними образів.

Мова романів різноманітна, насичена багатьма художніми засобами. Використовуючи діалектизми, прислів'я, приказки Р. Іваничук та В. Шкляр надають своїм творам місцевого колориту. Яскрава синонімія, антонімія створюють емоційне забарвлення та стилістичну довершеність.

Розділ III

Особливості вивчення творчості Романа Іваничука та Василя

Шкляра у школі

Вивчення біографії письменника у школі – один із найважливіших етапів до розуміння його творчості, ролі і значення у творенні літературного процесу. Поєднання традицій, інновацій та творчості – ось на чому повинна базуватися сучасна методика викладання української літератури.

Багато досліджень присвячено вивченню творчості митця на уроках літератури, зокрема праці таких науковців, як І.Каплана, Є.Пасічника, Б.Степанишина, В.Дробота, Г.Токмань, Н.Волошиної тощо.

Викладаючи біографію письменника, слід дотримуватися золоті середини, тобто розкрити всебічність митця. Розповідати потрібно про все: дитячі роки, становлення особистості письменника, приватне та громадське життя.

Важливу роль відіграє місце, де народився письменник і в який історичний період. Великий вплив на творчість митця мають суспільні обставини, під впливом яких відбувається становлення письменника. Починати урок варто із «цікавинки». Це може бути якась незвичайна подія із життя письменника або ж цитата з твору, яка б викликала інтерес в учнів.

Біографія є важливим чинником для розуміння творчості митця. Без знання життєпису письменника учні не зможуть зрозуміти його творів. Не варто використовувати стереотипи щодо життя митця, так ніби-то всі боролися з тиранією, повставали тощо.

На уроках літератури особливу роль слід відводити принципу історизму, який встановлює зв'язки між ідейно-художнім змістом твору та історичними обставинами. Вчителям варто на прикладах з художніх творів доводити, що характер особистості формується під впливом історичних умов.

На жаль, сьогодні в школі вчителі мало приділяють увагу історичному матеріалу, використовують його безсистемно й епізодично. Відсутність

історичного мислення в учнів, нерозуміння історичних понять і уявлень створює бар'єр для осмислення авторської позиції, не дає можливості скласти характеристику образам-персонажам.

Вивчати творчість Романа Іваничука та Василя Шкляра потрібно у старших класах, оскільки учням молодшого віку важко буде зрозуміти твори цих письменників. Обидва митці є вправними історичними романістами. Учень, який читає романи того чи того письменника повинен добре знати історію України, інакше втратить ключ до розуміння твору.

Вивчаючи на уроках літератури романи Романа Іваничука та Василя Шкляра, потрібно виконувати такі завдання:

- опрацьовувати різні історичні джерела;
- використовувати евристичну бесіду;
- створювати проблемні ситуації;
- проводити рольові ігри, інсценізації уривків;
- впроваджувати наочність та інноваційні технології;
- робити цитатні характеристики персонажів.

Сьогодні за програмою творчість Романа Іваничука не вивчають у школі. Вважаємо, що варто було б не оминати твори цього письменника. Вивчаючи його творчість, учням потрібно знати, що він створив цикл романів, в яких зображуються події від XV до XX ст.

Тетралогію «Вогненні стовпи» слід вивчати у дванадцятому класі, або ж виокремити один із романів.

Для вивчення роману «Вогненні стовпи» пропонуємо такий план:

1. Історія написання роману.
2. Особливості жанру твору, його символічність, філософічність та алегоричність.
3. Тема та ідея твору. Автобіографічні риси роману.
4. Проблеми, які порушує письменник у творі.
5. Сюжетні лінії та композиція роману.

6. Основний конфлікт твору.
7. Характеристика образів роману.
8. Мова персонажів.
9. Виявлення двійництва у героїв.
10. Символіка роману.

Багато персонажів роману мають протилежних двійників, тому можна запропонувати дітям таке завдання, як складання порівняльної таблиці.

Вивчати творчість Романа Іваничука можна і на уроках позакласного читання, наприклад, у дев'ятому класі варто розглянути роман «Мальви».

Звичайно, перш, ніж вивчати будь-який твір письменника, потрібно вивчити його життєпис. Щоб краще запам'ятати події із життя письменника, можна провести урок-інтерв'ю. Засвоєнню матеріалу сприятиме наочність. Учнім було б цікаво переглянути відео-ролик про Романа Іваничука або презентацію в супроводі коментування вчителя.

Аналізуючи роман, слід попередньо запропонувати учням завдання. Поділити дітей на дві групи («Географи» та «Історики»), які готують проект на тему: «Яким було становище українського народу в 1640-1651 рр.?»

«Географи» показують на карті територію України у XVIII ст., яка була поділена між Річчю Посполитою, Московським князівством, Кримським ханством. Зосереджується увага саме на землях під владою Кримського ханства, тому що там відбуваються події в романі.

Натомість «Історики» розповідають про турецько-татарські набіги на українські землі. Розглядаючи безпосередньо роман, можна поділити клас на групи. Кожна група отримує завдання і час на його виконання. Відтак кожна група ділиться своїми результатами. Такий вид роботи дає можливість опрацювати весь твір, не витрачаючи багато часу.

Для закріплення знань, умінь і навиків можна провести бесіду з елементами диспуту.

Цікавим є і роман «Торговиця» Романа Іваничука, його теж рекомендовано вивчати у 10-12 класах.

Можемо запропонувати орієнтовний план вивчення цього роману:

1. Історія написання роману.
2. Час і простір «Торговиці».
3. Неоднозначний і складний сюжет роману. Сюжетні лінії твору.

Роман «Журавлиний крик» Романа Іваничука можна вивчати у дев'ятому класі як урок позакласного читання, після опрацювання історичної хроніки «Чорна рада». «Журавлиний крик» продовжує тему козаччини, порушує проблему ролі народу і його правителя у державі. На початку уроку можна провести таке завдання, як діалог між автором та літературознавцем. Опрацьовуючи зміст роману, цікаво було б провести рольову гру «Петро Калнишевський крізь призму бачення інших героїв роману». Для кращого розуміння образу головного героя учням варто запропонувати таке завдання, як інтерв'ю. Також можна провести інсценізацію уривка з роману, зокрема розмову Олександра II з Петром Калнишевським, коли отаман був ув'язнений у Соловецькому монастирі.

Хтось із дітей буде журналістом, а хтось – Петром Калнишевським. Журналіст ставить запитання Калнишевському і так детальніше розкривається образ отамана.

Поділити учнів на групи і на домашнє завдання запропонувати виконати творчі проекти-дослідження на такі теми:

1. Чим заслужив повагу Петро Калнишевський як ватажок перед козацтвом, народом, державою?
2. Чому Запорізька Січ стала на темний бік деспотизму?
3. Чому Катерина II вирішила остаточно ліквідувати Запорізьку Січ?
4. Яку позицію зайняв Петро Калнишевський, коли царські полки прибули на Січ?

Не менш цікавою та неординарною особистістю є Василь Шкляр, творчість якого, на жаль, не вивчається у школі. Вважаємо, на цього письменника також слід звернути увагу, адже він у своїх творах зображує історію народу, його становлення, злети та падіння.

В одинадцятому класі доречно вивчати роман «Маруся». Орієнтовний план для опрацювання твору:

1. Історія написання роману.
2. Особливості назви і жанру твору.
3. Розгортання сюжетних ліній.
4. Проблематика роману.
5. Образи-персонажі твору.

На уроці учнів можна поділити на чотири групи, кожна з яких виконуватиме окреме завдання:

Перша група – Чому роман названо «Маруся».

Друга група – Проблематика роману.

Третя група – Характеристика образів у творі.

Четверта група – символізм «Марусі».

На виконання цього завдання відводимо десять хвилин, після чого учні відповідають.

Наступним етапом є закріплення знань, умінь і навиків. Тому доцільно використати інтерактивну технологію «Мозковий штурм»:

1. У яких інших творах письменників наявна героїня під іменем Маруся?
2. Які твори ви вивчали під назвою «Маруся»?
3. Чи є щось спільне між ними та Марусею із однойменного роману Василя Шкляра.

Виконуючи домашнє завдання, учням потрібно уявити себе режисерами і дібрати сучасних акторів, які б змогли зіграти роль персонажів роману.

Також для одинадцятого класу можна запропонувати розглянути роман Василя Шкляра «Чорний ворон. Залишинець». Для кращого засвоєння матеріалу, пропонуємо урок «Віртуальна екскурсія». Учнім буде цікаво побачити Мотронів монастир, Холодний Яр, могилу отамана Чорного Ворона в селі Розумівка Олександрівського району. Також для кращого розуміння художнього твору, рекомендовано переглянути фільм «Чорний ворон» режисера Тараса Ткаченка.

У старших класах варто вивчати роман «Троща» Василя Шкляра, в якому розповідається про шлях українських воїнів до державності України.

Урок слід розпочати проблемним запитанням: «Зраду можна зрозуміти, але не можна виправдати. Чи не так?»

Цікавим завданням було б для учнів скласти «дерево рішень». Учитель на дошці малює дерево, на стовбурі якого записує «Причини зради Василя Стодолі», а учні на кожній гілочці пишуть причину.

Далі слід учням зробити порівняльну характеристику образів персонажів. Для такого завдання можна скласти табличку. Пошуково-дослідницькою роботою може бути знаходження символів у романі та їх значення.

Для закріплення знань, умінь і навиків можна запропонувати учням таке завдання: «Як склалося б життя головного героя Місяця, якщо б серед його побратимів не було зрадників?»

Висновки до розділу 3

З усього видно, творчість Романа Іваничука та Василя Шкляра цілком актуальна для вивчення у загальноосвітніх закладах середньої освіти. Вивчати твори обох авторів слід учням 9-12 класів, оскільки школярі спочатку мають добре опанувати історичний матеріал, без якого вони не зможуть зрозуміти такі романи, як «Вогненні стовпи», «Мальви», «Торговиця», «Троща», «Маруся» тощо. Історичні романи Романа Іваничука та Василя Шкляра є невичерпним джерелом знань і мудрості. Твори згаданих

письменників переносять читачів у минуле України і показують, який шлях подолали наші предки для того, щоб вибороти самостійну державу.

Висновки

Історичне минуле відіграє особливу роль у становленні людської особистості. Одним із найголовніших чинників пробудження національної свідомості народу є читання і осмислення історичних текстів.

Щоб творити майбутнє, людині необхідно знати історію свого краю, свого народу. Адже становлення української нації – важлива сторінка нашого минулого. Все, що ми нині маємо, здобували наші пращури важкою і наполегливою працею, пройшовши через величезні випробування долі.

Упродовж багатьох століть українські землі були «ласим» шматком для завойовників. А отримавши омріяну незалежність, ворог знову хоче її відібрати. Тому історичні твори і зараз залишаються актуальними, адже вони виховують національно-самобутню особистість, вчать людей не повторювати помилок минувшини та не забувати про славетні перемоги наших предків.

Свої витoki історична проза бере ще з епохи Середньовіччя, коли були написані «Повість минулих літ», «Галицько-Волинський літопис», а відтак епохи Бароко та Нового часу. До історичної тематики упродовж ХІХ – ХХ століть зверталися письменники: А. Лотоцький, А. Кащенко, Ю. Опільський, О. Назарук та інші.

У часи панування більшовицької Росії особливо заборонялися твори на національну тематику. Тому історична проза мало ще відкрита для сучасного читача. Багато текстів потрапили під цензуру, оригінали виправлялися на той варіант, який був вигідний тодішній владі. Але були і ті, хто правдиво охудожнював драматичні сторінки української історії (О. Довженко, Ю. Яновський, В. Підмогильний, У. Самчук), за що зазнали фізичних і моральних тортур.

Сучасні українські письменники Роман Іваничук та Василь Шкляр увібрали і розвинули найкращі й найсильніші здобутки в українській літературі. Вони надійно утвердилися у жанрі історичного роману.

Здійснивши огляд наукових публікацій, присвячених вивченню творчості В. Шкляра та Р. Іваничука, вдалося акцентувати на важливих аспектах

художньої спадщини письменників. На жаль, нині бракує фахових публікацій, які б розкривали суть аналізованих історичних романів («Вогненні стовпи», «Троща»).

Щодо чинників, які впливали на становлення і розвиток світоглядних орієнтирів Р. Іваничука та В. Шкляра, варто виокремити родинне середовище, університетські роки, політичну діяльність, а також самоосвіту – знайомство із творами української та світової класики, захоплення новелістикою Гр. Тютюнника, що сприяло утворенню письменницького таланту.

Важливим у розвитку здібностей для Р. Іваничука була діяльність у Спілці письменників України, а для В. Шкляра – це журналістська діяльність у видавництві «Ранок» та «Дніпро».

Р. Іваничук та В. Шкляр утвердилися як прозаїки, майстри історичного роману. Вони спиралися на надійний фундамент культурних традицій, цим самим утримували міцний зв'язок з народом та його історією. Історичні твори письменників відзначаються філософічністю та глибоким психологізмом.

З'ясовуючи основні аспекти жанрово-стильових особливостей художньої прози Р. Іваничука, слід виокремити роботу письменника в різних жанрах, який вміло проявляє свій мистецький талант у малих і великих прозових формах. Це новели, оповідання, повісті, романи. В. Шкляр показує свої письменницькі здібності у великих полотнах, зокрема у повісті та романі. Обидва письменники тяжіють до жанру історичного роману.

У своїх історичних романах письменники вагоме місце відводять образу України, зобразивши її в найтрагічніші часи становлення державності, зокрема період національно-визвольної війни УПА проти радянської системи.

Історичним творам Р. Іваничука властива гостросюжетність, жанрове розмаїття, поєднання художньої фантастики з національним фольклором.

В. Шкляр у своїй історичній романістиці поєднує достовірність фактів, психологізм із авантюрно-пригодницькою формою викладу та гостросюжетністю, чим надав своїм романам статусу бестселерів.

Роман Іваничук майстерно поєднує різні стилі, синтезуючи науковий, публіцистичний, художній, офіційно-діловий, конфесійний, розмовний, епістолярний, що створюють атмосферу достовірності подій у романах.

Натомість Василь Шкляр вдосконалює старі традиції, віднаходить власний стиль і демонструє його на сторінках своїх творів.

У дипломній роботі окремий розділ присвячено аналізу романів «Вогненні стовпи» Р. Іваничука та «Троща» В. Шкляра.

Обидва письменники уміло подають історичний матеріал, поєднуючи достовірність фактів із художнім вимислом та різними художніми засобами. Використовуючи прийом ретроспекції, тобто двовимірність часу, автори зображують великі хронологічні межі.

Не можемо оминати різноманітність жанрової системи роману «Вогненні стовпи». Р. Іваничук у своїй тетралогії поєднує прелюд, легенду, притчу і реквієм.

Роман «Троща» нагадує нам детективну історію, розгадку якої намагається знайти головний герой Місяць протягом усього твору.

Роман Іваничук та Василь Шкляр на сторінках романів «Вогненні стовпи» і «Троща» порушують важливі проблеми: війни і миру, «свої» і чужі», дружба і розбрат, кохання і зрада, помилювання і помста, свобода й неволя.

Актуалізовано увагу на різноманітності образів романів. Р. Іваничук та В. Шкляр яскраво описують своїх персонажів, зазирають у їхній внутрішній світ і за допомогою саморефлексії здійснюють психоаналіз дій і вчинків героїв.

Через використання художніх деталей, символів Р. Іваничук та В. Шкляр підкреслюють багатогранність та смислову глибину створюваних ними образів. Розтлумачивши кожен символ, читач може знайти відгадку до тих чи тих подій, вчинків, думок.

Крім того, ми з'ясували символізм назв романів «Вогненні стовпи» і «Троща». Вогонь – це символ енергії, сонця, переродження, небезпеки. Два вогненні стовпи, які з'являються на небі, символізують доленосний вибір, який постає перед Василем Андрусяком. Слово «троща» за своєю семантикою нагадує деструктивні явища «трощити» (руйнувати), близьке до зради.

Привертає увагу читача і мова романів, яка є різноманітною. Вона насичена діалектизмами, прислів'ями, приказками, синонімами, антонімами, фразеологізмами, неологізмами, що надає творам місцевого колориту і емоційного забарвлення.

Одним із наших завдань було виявити спільні і відмінні риси у творчості Р. Іваничука та В. Шкляра, а саме у досліджуваних творах. Отож, ми знайшли багато подібних ознак: тематика, проблематика, схожість стильової манери, використання різних художніх засобів. Обидва письменники у романах використовують мотив зради. Зрада виступає як найбільше зло проти народу, яке неодмінно має бути покаране. Автори детально змальовують відступників. У «Вогненних стовпах» найбільшим ворогом народу серед українців виступає Йосип Кобацький, який крав, вбивав, доносив більшовикам. Викривши всі його гріхи, над ним мали вчинити суд. Однак люди вирішили, що найбільше покарання – це муки совісті і відпустили нелюда. Автор обирає своєрідне покарання для Йосипа – перетворення на вовкулаку. Натомість у Василя Шкляра Стодоля, який перейшов на сторону більшовиків, мав бути розстріляний. Коли були переконані, що він загинув, насправді ще багато років прожив зрадник. Можливо, живучи без побратимів і тікаючи від свого минулого, так спокутував свої гріхи Василь.

На противагу зраді, попри всі життєві негаразди може існувати справжня дружба. У романі «Вогненні стовпи» – це Мирон Шинкарук і Йосафат Юлинин. Їхня дружба зародилася ще у дитинстві і ніщо не змогло зруйнувати її. У творі «Троща» вірність зароджується між Місяцем і Сірком. Не

зважаючи на жорстокість війни, вони завжди допомагали одне одному і не зраджували.

Відмінне те, що Р. Іваничук створює складніший за композицією твір, ніж В. Шкляр. У «Вогненних стовпах» значну роль відіграють у сюжетній основі твору українські вірування, звичаї і традиції, натомість у «Трощі» ми цього не простежуємо.

Отже, Роман Іваничук та Василь Шкляр правдиво зобразили долю України, яка протягом багатьох років і до сьогодні бореться за незалежність. Романи «Вогненні стовпи» та «Троща» розгортають перед нами сторінки найтрагічніших часів в історії української держави. Роман Іваничук та Василь Шкляр достовірно розповіли молодому поколінню минуле нашого народу і рідної країни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Андрусів С. Уміти розмовляти з читачем : Роздуми над творами Романа Іваничука. Київ. 1987. №5. С. 124-128.
2. Бічуя Н. Горіння й не згорання: [творчість Р. Іваничука] // Дзвін. №8. 2004. С. 41-45.
3. Бурчення В. Тетралогія «Вогненні стовпи» Романа Іваничука в контексті палімпсестного письма // Наукові записки. Серія. Філологічна». Острого : Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2008. С. 263-271.
4. Бурчення В. Етнонаціональні типажі прози Романа Іваничука // Історико-літературний журнал. Вип. 16. Одеса : Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, 2009. С. 151-163.
5. Василь Шкляр: Нестерпна легкість жанру для наших письменників виявилася найважчою. URL: gazeta.dt.ua/CULTURE/vasil_shklyar_nesterpna_legkist_zhanru_dlya_nashih_pismennikov_viyavilasya_naytyazhchoyu.html
6. Високий Замок. Василь Шкляр: «У мене навіть еротика написана на документальному рівні». URL : archive.wz.lviv.ua/articles/88429
7. Войтович В. Українська міфологія. К. : Либідь, 2002. 664 с.
8. Гай М. Люди підпілля [Текст] : збірка нарисів, оповідань і спогадів. Лондон, 1958. С. 5-26.
9. Голобородько Я. Енергетика Шаоліня [Текст] : Василь Шкляр – майстер енігматичного сюжетного екстриму в різних жанрово-проблемних упаковках // Сучасність. 2008. №8. С. 117–122.
10. Голобородько Я. Літературний архіпелаг // Українська мова і література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах. 2009. № 6. С.76 – 80.
11. Головата Л. Яблуку ніде впасти між гостей : як презентували новий повстанський роман Шкляра «Троща» [рецензія] // Василь Шкляр. Троща :

- роман. Харків: Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2017. 417 с.
 URL : <https://www.5.ua/kultura/yabluku-nide-vpasty-mizh-hostei-iak-prezentuvaly-novy-povstanskyi-roman-shkliara-troshcha-159458.html/>
12. Городиловська Г. Елементи наукового стилю в історичних творах Р. Іваничука // Вісник Львівського університету. Серія філологічна. Львів : Львівський національний університет імені Івана Франка, 2004. Вип. 34. С. 259-265.
13. Городиловська Г. Семантико-стилістична характеристика термінологічної лексики в історичних творах Р. Іваничука // Науковий часопис «Філологічні студії». Луцьк : Академічний Дім, 2002. №. 3 С. 99-108.
14. Дем'ян Г. Постать Степана Бандери в пісенній творчості народу // Бюлетень українських націоналістів. 1996. № 2. 42 с.
15. Дем'ян Г. Самостійницькі мотиви в повстанських піснях // Літопис червоної калини. Львів. 1995. № 4-6. 80 с.
16. Дубина М. Осмислюючи правду минулої війни... Про новий роман-легенду Романа Іваничука // Літературна Україна. 2000. 16 листопада. С.2.
17. Жежера В. «Вестерн про УПА» від Василя Шкляра. URL : <https://www.bbc.com/ukrainian/features-41982892>
18. Жила С. Вивчення роману-притчі «Вогненні стовпи» Романа Іваничука в школі // Українська література в загальноосвітній школі. 2006. №7. С.15-18.
19. Задонський Д. Кінець ідеологій, або пора чистилиця // Питання літературознавства : наук. збірник. Вип. 4(61). К. : Інститут ім. Т. Г. Шевченка НАН України, 1997. С. 3-8.
20. Захарченко Н. «Троща – це катастрофа, це бійня, це трощення людських життів», Василь Шкляр презентував новий роман [рецензія] // Василь Шкляр. Троща : роман. Харків: Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2017. 417 с. URL : <http://vycherpno.ck.ua/troshha-tse-katastrofa-tse-bijnya-tse-troshhennya-lyudskih-zhittiv-vasil-shklyar-prezentuvav-novij-roman/>

21. Зіньчук І. Василь Шкляр «Троща»: зрада страшніша за смерть [рецензія] / І. Зіньчук // ВасильШкляр. Троща : роман. Харків: Книжковий Клуб «Клуб СімейногоДозвілля», 2017. 417 с. URL : https://vsiknygy.net.ua/shcho_pochytaty/50887/
22. Іваничук Р. Благослови душе моя, Господа. Львів, 1993. С. 10.
23. Іваничук Р. Вогненні стовпи : тетралогія. Харків : Фоліо, 2015. 507 с. (Історія України в романах).
24. Іваничук Р. Дороги вольні і невольні : Спогади. К. : Укр. Письменник, 1996. 166 с.
25. Іваничук Р. Заклинання мольфара. 2007. №2. С. 7-10.
26. Іваничук Р. Нещоденний щоденник : [спогади]. Львів : Літопис, 2005. 216 с.
27. Іваничук Р. Серед повені книг : записки бібліографа : про книги і про себе. Дзвін. 2015. №10. С. 12-43.
28. Ільницький М. Від «Молодої музи» до «Празької школи». Львів : Інститут Українознавства НАН України, Львівський обласний методичний інститут освіти, 1995. 318 с.
29. Ільницький М. Містерія Йорданської ночі : [Про повість Р. Іваничука «Вогненні стовпи»]. Слово і час. 2003. №6. С. 37-43.
30. Капиця Т. Образ головного героя у романі «Троща» Василя Шкляр // Матеріали студентської наукової конференції Чернівецького національного університету (20–21 квітня 2021 року). Філологічний факультет. Чернівці : Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2021. 284 с.
31. Капиця Т. Особливості художньої прози Романа Іваничука // Матеріали студентської наукової конференції Чернівецького національного університету (22–23 квітня 2020 року). Філологічний факультет. Чернівці : Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2020. 186 с.
32. Команда М. Терпилівка: в горшилі боротьби [Текст] Вільне життя. 2019. №11. С. 6.

33. Корсун Л. Проблема вибору: життя в ганьбі чи смерть? Читацькі роздуми з приводу роману Василя Шкляра «Троща» [рецензія] / Л. Корсун // Василь Шкляр. Троща : роман. Харків: Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2017. 417 с. URL : <https://www.chasipodii.net/article/20690/>
34. Кривопишина А. Часопросторові (хронотопні) характеристики сюжетів романів Василя Шкляра «Ключ» та «Елементал» // Вісник Черкаського національного університету ім. Богдана Хмельницького / Черкаський національний університет ім. Богдана Хмельницького. Черкаси, 2007. Вип. 118. С. 74-76. (Філологічні науки)
35. Лищенко О. Друга Світова війна як предмет наукових досліджень та феномен історичної пам'яті Український історичний журнал. 2004. №5. С. 3-12.
36. Літературознавча енциклопедія : у двох томах / [автор–уклад. Ю. І. Ковалів]. Т.2. К. : Академія, 2007. 624 с.
37. Літопис УПА : у 53 т. / [ред. кол. : Є. Штендера (Відп. ред.), П. Потічний (співред.) та ін.]. Т. 2. : Волинь і Полісся (німецька окупація). Торонто, 1990. 273 с.
38. Матюхіна Н. Василь Шкляр: «Генерал де Голль захоплювався УПА. URL : <https://www.bbc.com/ukrainian/features-42186158>
39. Муравська С. І нахлинули спогади... [Текст] Вільне життя. 2018. №82. С. 5.
40. Новиков А. О. «Українська історія крізь призму творчості Василя Шкляра» // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія. № 21. Том 1. Одеса, 2016. С. 20–23.
41. Панченко В. Що таке український бестселер? Слово і Час, 2003. № 2. С. 41-44.
42. Пилип'юк В. Погоня. Львів : Світло і тінь, 2004. 96 с.
43. Підопригора С. Художня модель національної ментальності як витoki духовності у романному триптиху Романа Іваничука «Вогненні стовпи» //

- Література. Фольклор. Проблеми поетики. Зб. наук. пр. К. : Акцент, 2004. Вип. 18 – 4.1. С. 506-517.
44. Підпригора С. Особливості художнього моделювання жіночих образів у романному триптиху «Вогненні стовпи» Романа Іваничука [Текст] Українська мова і література в школі. 2007. № 1. С. 47-50.
45. Підпригора С. Утвердження духовності як християнського світовідчуття у художньо-словесній структурі романного триптиха «Вогненні стовпи» Р. Іваничука // Література. Фольклор. Проблеми поетики. Зб. наук. пр. К. : Акцент, 2005. Вип. 21. 4.1. С. 568-580.
46. Поліщук Я. Троща доль [рецензія] // Василь Шкляр. Троща : роман. Харків: Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2017. 417 с. URL : <http://bukvoid.com.ua/reviews/books/2018/01/13/170935.html>
47. Пономаренко В. Поетика сюжету і композиції роману «Чорний Ворон» В. Шкляра. Objective and Subjective Factors in Formation of Linguistic Mechanisms in the Age of Domination of Liberal Values and Priority of Personal Identity / Peer-reviewed materials digest (collective monograph). London, 2017. С. 22–25.
48. Прилісний В. Іспит [Текст] : повість / Мюнхен : Видання братства кол. Вояків УПА ім. св. Ю. Переможця, 1957. 252 с.
49. Реабілітовані історією. Івано-Франківська область : У 5 т. Т. 1 : Коломийський і Косівський райони // [упоряд., автор передм. Л. Вардзарук]. Івано-Франківськ : Лілея, 2000. 656 с.
50. Роздольська І. «...Я для себе усе з'ясував» Дзвін. 2001. №4. С.136-144.
51. Садова Г. Бандерівський роман від Василя Шкляра [рецензія] // Василь Шкляр. Троща : роман. Харків: Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2017. 417 с. URL : <http://vilne.org.ua/2017/09/banderivskyi-roman-vid-vasylia-shkliar/>

52. Самчук У. Чого не гоїть огонь? : роман. К. : Український письменник, 1994. 233с.
53. Сенік Л. Загін смерти // Сенік Л. На червоному полі : новели та повість. Львів : Академічний Експрес, 1998. 428 с.
54. Сковронек А. Найзухваліший Дон Кіхот : [Про роман-легенду «Револєнів нарозвидні» Р. Іваничука] Київ. 2001. №5-6. С. 149-152.
55. Слабошпицький М. «Мисль не повинна вмерти» (Штрихи до портрета Романа Іваничука) УМЛШ. 1989. №5. С. 8-17.
56. Слабошпицький М. Талант помножений на волю // Меч і мисль : творчість Романа Іваничука у національних вимірах української культури. Львів–Ужгород, 2009. С. 12.
57. Слово і зброя. Антологія української поезії, присвяченої УПА / [упоряд. Л. Полтава]. Торонто. Канада, 1968. 396 с.
58. Україна у світових війнах ХХ ст. // ІV Студентська міжвузівська науково-практична конференція «Україна у світових війнах ХХ ст.» : зб. матеріалів конференції. Харків : ХНУРЕ, 2015. 220 с.
59. Українська правда життя. Шкляр відмовився від Шевченківської премії. URL: life.pravda.com.ua/culture/2011/03/4/74229
60. Хом'як О. Лінгвостилістика української прози 60-90-х років ХХ століття (на матері творів В. Дрозда, Р. Іваничука, В. Шевчука) : автореф. дис. ... канд. філол. наук. : спец. 10.02.01. «Українська мова» / О. І. Хом'як. К., 2004. 20 с.
61. Шкляр В. Троща : роман. Харків : Книжковий клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2018. 416 с.
62. Яремчук І. «Але найбільша з них – любов : [Про прозаїка Р. Іваничука] Дивослово. 2004. №5. С. 46-51.

Анотація

Денис Тетяна Ігорівна

Художнє осмислення боротьби УПА за незалежність України (на основі тетралогії Романа Іваничука «Вогненні стовпи» та роману Василя Шкляра «Троща»). Магістерська робота. Чернівці, 2021. 89 с. Рукопис.

У магістерській роботі акцентовано увагу на творчості Романа Іваничука та Василя Шкляра, простежено жанрово-тематичне розмаїття прози письменників, розглянуто історичну романістику авторів. Виокремлено художні особливості романів «Вогненні стовпи» Р. Іваничука і «Троща» В. Шкляра (історія написання, ідейне спрямування, тематика, проблематика тощо) та виявлено між ними спільні та відмінні риси.

У дослідженні виявлено особливості повстанської літератури, представлено імена письменників, які зображували події національно-визвольної боротьби ОУН-УПА. Проаналізовано літературно-критичні матеріали, присвячені осмисленню художніх творів про феномен Української повстанської армії («Вогненні стовпи» Р. Іваничука, «Троща» В. Шкляра).

У дипломній роботі охарактеризовано сучасні методи і форми роботи у закладах загальної середньої освіти при вивченні творчості Романа Іваничука та Василя Шкляра. У дослідженні розроблено завдання з вивчення життєпису письменників, враховуючи індивідуально-психологічні та вікові особливості учнів.

Ключові слова: історична романістика, ідеологія, тематика, проблематика, психологізм, гостросюжетність, міфологічність, ретроспекція, саморефлексія.

Annotation

Tetiana Ihorivna Denys

Artistic comprehension of the UIA struggle for the independence of Ukraine (based on Roman's Ivanychuk tetralogy "Pillars of Fire" and Vasyl's Shkliar novel "Crush"). Master thesis. Chernivtsi, 2021. 89 p. Manuscript.

The master thesis deals with the works of Roman Ivanychuk and Vasyl Shkliar, the genre-thematic diversity of writers' prose is traced, the historical novels of the authors are considered. The artistic features of the novels "Pillars of Fire" by R. Ivanychuk and "Crush" by V. Shkliar are highlighted (history of writing, ideological orientation, topics, issues, etc.), common and distinctive features are identified.

The study reveals the features of insurgent literature, presents the names of writers who portrayed the events of the national liberation struggle of the OUN-UIA. Literary-critical materials devoted to the comprehension of works of art about the phenomenon of the Ukrainian insurgent army ("Pillars of Fire" by R. Ivanychuk, "Crush" by V. Shkliar) are analyzed.

The thesis describes modern methods and forms of work in general secondary education in the study of the works of Roman Ivanychuk and Vasyl Shkliar. The research develops tasks for studying the biography of writers, taking into account the individual psychological features and age characteristics of students.

Key words: historical novels, ideology, themes, problems, psychologism, sharpness, mythology, retrospection, self-reflection.